

Szülőföldünk: Tiszabökény és környéke

Honismereti olvasókönyv és munkafüzet

Kárpátaljai Magyar Könyvek
304.

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó:

Dupka György

A kiadvány megjelenését
az **Emberi Erőforrások Minisztérium** támogatta

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

- © Összeállította: *dr. Dupka György, dr. Zékány Krisztina* 2022
© KMMI-Intermix Kiadó, 2022
© Fotók, archív felvételek, dokumentum-másolatok: *Fuchs Andrea*

Borítón: Magyarország (1782–1785) – Első Katonai Felmérés
(<https://maps.arcanum.com>)

Lektorálta: *dr. Zubánics László*

Felelős szerkesztő: *dr. Zékány Krisztina*
Borító, műszaki szerkesztő: *Dupka Zsolt*
A könyv elektronikus változata elérhető:
www.kmmi.org.ua (Adattár, könyvek)

Nyomdai munkák: RIK-U Kft.

ISBN 978-615-5757-34-1

ISSN 1022-0283

Szülőföldünk: Tiszabökény és környéke

Honismereti olvasókönyv és munkafüzet

KMMI – Intermix Kiadó
Ungvár–Budapest

Tartalom

Útbaigazító	7
I. Szülőföldünk környezetismerete	9
1. téma. <i>Falunk madártávlatból</i>	9
2. téma. <i>Földrajzi fekvése és természeti adottságai</i>	10
3. téma. <i>A település vízrajza</i>	12
4. téma. <i>Időjárási jellemzők</i>	14
5. téma. <i>A település talajszerkezete</i>	14
6. téma. <i>A település külterülete, határa</i>	15
7. téma. <i>Növény- és állatvilág</i>	15
8. téma. <i>Közlekedés</i>	17
II. Képek, események az ezredéves település múltjából.....	19
1. téma. <i>Régi kultúrák nyomai a falu határában</i>	19
2. téma. <i>A magyar honfoglalás kora</i>	21
3. téma. <i>A középkori település</i>	23
4. téma. <i>Községünk nevének eredete, első említése</i>	25
5. téma. <i>A tatárjárás, az újjáépítés</i>	26
6. téma. <i>A lovagkor és a rendi állam fénykora</i>	28
7. téma. <i>A három részre szakadt országban</i>	30
8. téma. <i>Rákóczi szabadságharcosai, a kurucok emlékezete</i>	33
9. téma. <i>A krími tatárok pusztítása</i>	39
10. téma. <i>Falunk „újjászületése”</i>	42
11. téma. <i>Bökényiek Kossuth zászlaja alatt</i>	44
12. téma. <i>A kiegyezés időszakában</i>	47
13. téma. <i>Az I. világháború évei</i>	54
14. téma. <i>Az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság és a román megszállás</i>	59
15. téma. <i>Kisebbségi élet a cseh világban: 1920–1938</i>	60
16. téma. <i>A „visszajött” magyar világ: 1938-1944</i>	62
17. téma. <i>A holokauszt bökényi áldozatai</i>	64
18. téma. <i>A szovjet korszak</i>	67
19. téma. <i>Az erőszakos szovjetizálás évei</i>	72
20. téma. <i>A legendás Határőr Agrárcég Kolhoz tündöklése és bukása</i>	74

III. A független Ukrajnában	79
1. téma. <i>Az európai integráció felé vezető úton</i>	79
2. téma. <i>Lakóhelyünk közintézményei, épületei és emlékművei</i>	80
3. téma. <i>Községünk címere és zászlaja</i>	89
IV. Egyházaink történetéből	91
1. téma. <i>A római katolikus egyházközség</i>	91
2. téma. <i>A református egyházközség</i>	93
3. téma. <i>A görögkatolikus egyházközség</i>	94
4. téma. <i>Az ortodox egyházközség</i>	97
V. A település néprajzából, folklórából	100
1. téma. <i>Lakóházak</i>	100
2. téma. <i>Keresztelő</i>	104
3. téma. <i>Lakodalom</i>	105
4. téma. <i>Temetés</i>	106
5. téma. <i>Népszokások, néphit, hiedelmek</i>	107
6. téma. <i>Szövés – fonás – hímzés</i>	110
7. téma. <i>Gyermekjátékok</i>	114
8. téma. <i>Bökényi folklór</i>	116
9. téma. <i>Nótafák, folklórgyűjtők a két világháború közötti években</i>	117
10. téma. <i>Balladagyűjtők a 60–70-es években</i>	118
11. téma. <i>Bökényben gyűjtött magyar népballadák és népdalok</i>	119
VI. Kitekintés községünk határain túlra	130
1.téma. <i>Szomszédaink</i>	130
2. téma. <i>Ugocsa vármegye története (Nagyszőlősi járás)</i>	139
3. téma. <i>Az egykori Ugocsa vármegye magyarlakta települései</i>	146
4. téma. <i>Jeles személyek</i>	151
VII. Függelék	156
<i>Fontosabb események időrendi táblázata</i>	156
<i>Kislexikon</i>	159
<i>Felhasznált irodalom</i>	163

Útbaigazító

*„A szülőföld neve mindennél előbbre való
és megbittebb csengésű,
hiszen a szülő nevével sincs szebb a világon”.*
Lukianosz

Ez a honismereti olvasókönyv abban segíti a szeretett szülőföld iránt érdeklődő tiszabökényi tanárokat, iskolásokat, a fiatalokat, hogy megismerjék az ezredéves múltú Tiszabökény földrajzi, természeti viszonyait, történelmi múltját.

Szülőföldünket akkor lehet igazán megismerni, ha tanulmányi sétákon alaposan megfigyeltek a földrajzi, természeti jellemzőket, és a lakóhelyismereti füzetbe feljegyzitek a látottakat.

Tiszabökény múltja csak akkor lesz érthető, ha a tanulás során felidézitek a magyar történelem legfontosabb eseményeit.

Ismereteiteket a honismereti olvasókönyv mellett más könyvekből is gyarapíthatjátok.

A honismereti olvasókönyvünk fő célja, hogy Tiszabökény földrajzi, természeti szépségeinek felfedezése, elődeink küzdelmes élete, szorgos munkájuk tisztelete tovább erősítse bennetek a szülőföld szeretetét.

A bökényi nép az évszázadok folyamán – az egyetemes magyar kultúrának is – számos kiemelkedő személyiséget, hőst, lelkipásztort, alkotót, tudóst, politikust adott.

A szülőföld múltjának megismerése fontos politikai, ismeretgazdagító és nevelő hatással bír. A falu történetét áthatják a követendő hagyományok, példaképek. Ezek tudatosítása elősegíti a tanulók szülőföldhöz való ragaszkodását, tudatának, világnézetének kialakítását.

Büszkeséggel töltheti el őket, hogy felmenőik hozzájárultak a település arculatának kialakításához, épített örökségének gazdagításához, szellemi értékeinek gyarapításához.

A honismereti olvasókönyv néhány sajátos vonására hívjuk fel a figyelmet. Jelentős helyet szenteltünk a település ezredéves helytörténetének, amely kölcsönhatásban van a mai Kárpátalja történetével. Ezáltal alaposabban elsajátítható nem csak szűkebb pátriánk, hanem a régió és az ország története is. Ebből kifolyólag az olvasókönyv elég részletesen foglalkozik a magyar múlt vidékünkkel kapcsolatos eseményeivel. E tények feltárása hozzájárult annak tudatosításához, hogy a bökényi emberek akár a múltban, úgy jelen korunkban is a túlélésért, a létfenntartásukért, anyanyelvi kultúrájuknak, vallási hitüknek a megtartásáért küzdöttek, fontos törekvésük volt a mindenkori utódok számára a jobb jövő kialakítása, biztosítása.

Mindezekből kiindulva láttunk hozzá hét fejezetből álló honismereti olvasókönyv, illetve munkafüzet összeállításához, amely nagyrészt a helyi tanintézet pedagógusai és tanulói számára készült.

Az első fejezet a település környezetismeretével (földrajzi fekvése, adottságai, vízrajza, növény- és állatvilága stb.) kapcsolatos tudnivalókat foglalja össze.

A második a kezdetektől 1991-ig terjedő történelmi időszakot vázolja fel.

A harmadik fejezet a függetlenné vált Ukrajna kezdetétől napjainkig tárgyalja a település fejlődését.

A negyedik egyházaink történetéből, az ötödik a helyi közösség néprajzából, folklórából közül fontos ismeretterjesztő anyagokat.

A hatodik fejezetben ugyancsak vázlatos kitekintést nyújtunk a községünk határain kívül elterülő helységekről.

A hetedik fejezet függelékében közreadjuk a fontosabb események időrendi táblázatát, az olvasókönyben előforduló fogalmak magyarázó kislexikonát. Mindezt a felhasznált irodalom jegyzéke zárja.

A fejezeteket fotókkal, archív felvételekkel, dokumentum-másolatokkal illusztráltuk. A tudásanyag elmélyítése érdekében a különböző témákhoz gyakorlati feladatokat, kérdéseket fűztünk.

Ezúton fejezzük ki hálás köszönetünket mindazoknak, akik adatközléssel, szakirodalommal, levéltári okmányokkal, útbaigazítással, személyes visszaemlékezéseikkel, fényképek, dokumentumok rendelkezésre bocsátásával folyamatosan segítették a honismereti olvasókönyv megszületését.

A szerzők

I. Szülőföldünk környezetismerete

1. téma. Falunk madártávlatból

A település névjegye: Tiszabökény első említésének éve: 1230

Tiszabökény területe: 9095 km²

Északi szélesség: 48° 04' 20", keleti hosszúság: 22° 53' 46"

Tengerszint feletti magasság: 120 m

Népsűrűség: 0,24 fő/ km²

Tiszabökény lakossága: 2 216 fő (2001-es népszámlálási adat)

Magyar lakosság: 2 144 fő

Közigazgatási központja: Tiszapéterfalva, Kistérségi Polgármesteri Hivatal

Tiszabökény falutáblája, 2005

Fotó: Fuchs Andrea

2. téma. Földrajzi fekvése és természeti adottságai

Tiszabökény létrejöttét elősegítette, hogy kedvező földrajzi fekvése, felszíne, vízrajza, éghajlata, talaja, növény és állatvilága biztosította az itt élő emberek számára az életben maradást: elődeinknek lehetőségük volt élelemszerzésre és tartós megtelepedésre.

Tiszabökény a mai Kárpátalja délkeleti részén az egykori *Ugocsa* vármegye részeként (későbbiekben *Nagyszőlősi* járás, majd 2022-től *Beregszászi* járás) a *Tisza* folyó bal partján fekszik.

Tiszabökénynek az *Alföldbe* simuló földterülete – a *Fekete-Tisza* (jobb forráság, jobb part, 966 km) és a *Fehér-Tisza* (bal forráság, bal part, 966 km) összefolyásából *Rahó* közelében keletkezett – a mai *Tisza* folyó és a mellékvízének számító *Batár* patak tiszaujlaki torkolatától veszi kezdetét és *Farkasfalva* földterületéig nyúlik.

Madártávlatból nézve, szerves része a *Tisza* balparti széles szegélye mellett kialakult *Tiszahát*-tájegységnek, amely a *Szatmári-síkság* északkeleti szögletében terül el; felszíne sík, folyókkal szabdalva, geomorfológiailag tökéletes síkságnak mondható. Magasságkülönbsége a legmagasabb és legalacsonyabb pontja között csekély, vagyis még 15 métert sem tesz ki.

A *Tiszahát* felszínét elsősorban a *Tisza* folyó, a közeli *Batár* patak időszaki mederváltozásai, üledékfelhalmozásai alakították. Az általuk okozta árvizek hordalékterítése nyomán folyóhátak keletkeztek, 1–3,5 méter magasságú hordalékkúpokkal és alkalmassá váltak a későbbiekben az ember itteni megtelepedésére, a mezőgazdasági, szántóföldi művelésre. A folyóhátakat megszakító lejtők pedig levezették a folyók árvizeit az ártéri síkságok alacsonyabban fekvő részeire.

Megjegyzendő, a szabályozások előtt a folyók gyakran elöntötték az ártéri síkság alacsonyabban fekvő részeit, sokszor az áradások egymást érték, amihez nagyban hozzájárult az is, hogy ezen a tájon a Kárpátok közelsége miatt a csapadék mennyisége is magasabb az országos átlagnál. Helyenként a lecsapolás előtt kisebb lápok és mocsarak alakultak ki.

A XIX. század nagy folyószabályozásai, belvízelvezetései, láplecsapolásai a *Tiszahát képét* is teljesen megváltoztatták. Ennek következtében például a *Tiszát* és a közeli *Batár* patakot szűk árvízvédelmi töltések közé szorították.

A XX. században a gátak közé szorított *Tisza* a vízgyűjtő területen lehullott hatalmas mennyiségű csapadék levonulása során kialakult nagyméretű árhullámok többször áttörték a gátakat, s ennek következtében a település nyugati része legalább 4–5 alkalommal került víz alá.

Legutóbb az ezredforduló idején döntötte romokba az áradás a családi házakat és a gazdasági épületeket, ami nagyban hozzájárult a falu elszegényesedéséhez. A több mint 20 éve okozott károk felszámolása, az új épületek rendbehozatala mindmáig nem fejeződött be.

Az elmúlt évtizedekben a falut összesen **három nagy árvíz** pusztította: 1970-ben, 1998-ban és 2001-ben. Mindhárom esetben a *Tisza* és a *Batár* áradása jelentős károkat okozott.

Forrás: <https://karpataljalap.net/2003/05/16/tiszabokeny-iden-nem-lesz-gatemeles>

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Gyalog vagy kerékpárral szervezzetek túrát Tiszapéterfalvára! Az itteni vidámpark óriáskerekéről figyeljétek meg szülőföldünk domborzatát!*
- *A kiránduláshoz vigyéél magaddal iránytűt az égtájak megállapításához!*
- *Határozd meg Tiszabökény földrajzi helyzetét!*

megye _____

tájegység _____

folyók _____

- *Nevezd meg a Tiszabökénnyel szomszédos településeket!*

_____

_____

_____

3. téma. A település vízrajza

Tiszabökény kialakulásában szintén meghatározóak voltak a folyók és állóvizek. Kiemelkedő jelentőségű a *Tisza folyó*, amely a régmúlt századokban közvetlenül a falu kertjei alatt kanyargott. Ez elősegítette az állattenyésztés, majd a földművelés fejlődését.

A *Tisza* az elmúlt századokban többször váltogatta a medrét. A mederváltás nyomai ma is jól láthatók a *Tiszabökény* és *Tiszaújlak* között fekvő sík területen.

A gátak közzé szorított Tisza – Bökény határában

Fotó: Fuchs Andrea

A Tisza régi, elhagyott medreiben, annak mélyebb szakaszaiban állóvizek keletkeztek: ezek a *Vápa* és a *Holt-Tisza*.

A *Tisza* folyó mellett illik ismerni a község határát érintő kis *Batár patakot*, amely a *Tisza* bal oldali mellékfolyója és a falu földjeit határolja. A trianoni békeszerződés (1920) óta határfolyó is egyben, jelenleg Ukrajna és Magyarország között. A Batár a csernaújfalui hegyekből ered, *Tiszabökény-Magosliget* és *Uzka* között halad el és *Tiszaújlaknál* – a forrásától számítva 53 kilométert megtéve – torkollik a *Tiszába*. A patak vízgyűjtő területe 393 km².

A gyakori, a szántóföldeket is elöntő árvizek elkerülése érdekében a XX. század elején mind a magyar, mind pedig a mai ukrán oldalon töltést építettek. Később a múlt század 40-es, majd

a 70-es éveiben a korábbi gátszakadások, az árvízkor átbukó árhullámok miatt több mint 10 kilométer hosszúságban megmagasították az uszakai oldalon a töltést, amely 2001-ben kibírta az uszakai főutca szintje felett az 5 méter magas árvízterhelést.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Szervezzetek kirándulást községünk vizeihez!
- Gyűjtsetek növényeket a folyó és a vápák, holt-ágak partjáról!
- Tanulmányi sétán vegyétek szemügyre Tiszaújlak felé menet a Tisza régi medrének nyomait!
- Állapítsátok meg, hány kiszáradt mederszakasza van a folyónak!
- A Tisza-bökény szomszédságában fekvő falvakat Tiszaújlaknak, Tiszaújhelynek, Tiszaszirmának, Tiszafarkasfalvának, Tiszapéterfalvának nevezték. Vajon mi ennek a magyarázata?

- Honnan kapta a nevét a Tisza?

Könnyebben tudsz válaszolni a kérdésekre, ha elolvasod a Tisza folyóról szóló olvasmányt.

A Tisza nevének eredetéről

(Olvasmány)

Számtalan, századokról századokra átmentett szájhagyomány, maradandó értékű szakleírás, különböző, esetenként rokoncsengésű magyarázat született a Tisza elnevezését illetően, ám egyik sem „kínál” végleges megoldást.

Kiss Lajos a Földrajzi nevek etimológiai szótárában a Tiszáról szóló első említést a 950 körüli időszakra teszi, és az Ómagyar olvasókönyv alapján a folyót Titsa-ként említi. A megnevezés eredetét az ősi indoeurópai nyelvben látja, ami talán egy iszapos, sáros értelmű: tisjo (olvaszt, olvad) fogalomként él tovább.

Mihajlo Lucskaj A kárpáti ruszinok története című művének A kárpáti hegyek, tavak és folyók című fejezetében a Tisza folyó nevééről a következőket írja: „...A lakosság Tiszát emleget, azaz

Tihát a tiha szóból, ami csendet, nyugodtat jelent. A vadhoz – és sebeshez viszonyítva csendesebb, azaz – tihisa.”

Anonymusnál és a magyar régiségekben a folyó neve Tyscia, Thiscie, Thicia, Tycya, egy bodrogközi Tisza-ág nevében pedig Tice. A római korban Tisia, hun kori bizánci Tizas, Bíborbanszületett Konstantinnál Titza. Természetes, hogy ha a Kárpát-medence csaknem egész vízrendszerének a névanyaga iráni eredetű, akkor különösen a Tisza folyónév sem lehet kivétel. Nincs kizárva, hogy a magyar nyelvbe a Tisza megnevezés szláv közvetítéssel került be, de eredete abban a korban keresendő, amikor Kelet- és Közép-Európa a népvándorlások színhelye volt, mikor még nem alakultak ki a későbbi államok határai.

Forrás: Szöllösy, 2002; Punykó, 1994. Tizán innen, Tizán túl.

<http://tiszakornyezet.weebly.com/mondaacutecak-a-isza-eredeteacuter3371.html>

4. téma. Időjárási jellemzők

Községünkben az uralkodó széljárás északi irányú. Úgy nevezik itt, hogy a „hegyi szél” befolyásolja az éghajlatot. Nyáron az északnyugati szél az uralkodó, ez hozza az esőket.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Jegyezd fel, hogy ebben az évben mikor volt az első fagy, mikor esett le a hó!*

- *Érdeklődj szüleidtől, hogy Tiszabökényben mikor volt utoljára nagy árvíz!*

---

5. téma. A település talajszerkezete

Ha megvizsgáljuk a település talaját, azt találjuk, hogy a Tiszához közeli szántóföldeken zsíros, fekete, jól termő humusz borítja a tájat.

A Tiszától távolabbi hátságokon világosabb a föld felszíne, agyagosabb, amely alatt homokos, kavicsos réteg található. Ez jól megfigyelhető a kutak, vermek, házak alapjainak építése során.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Gyűjts különböző talajmintákat! Figyeld meg a talajminták színét, tapintását, tulajdonságait!
- Mi a humusz?

---

6. téma. A település külterülete, határa

A Tiszabökényhez tartozó terület határvonala már évszázadokkal ezelőtt kialakult. Régi oklevelekből tudjuk, hogy a község földjei a Tisza bal partjától a Batár jobb partjáig húzódnak. Az utóbbi egyben az ukrán-magyar határvonal is. Kelet felől Tiszafarkasfalva határolja.

Ha gyalog akarjuk bejárni a település kb. 20–25 km határvonalát, a séta 1 napig is eltarthat.

7. téma. Növény- és állatvilág

A Tiszahát növény- és állatvilága rendkívül gazdag. A rendelkezésre álló adatok alapján, a Tisza homokzátonyai alatt konzerválódott és a közelmúltban kibányászott, koromfeketévé „érett” sudár tölgyek maradványai is azt igazolják, hogy a tájegység nagy részét még a XVII. és a XVIII. században is tölgyerdő borította.

A maradék erdős területeket a XVIII. század felétől kezdődően irtották ki és fogták szántóföldi művelés alá. Ebből a rengetegből csupán *Tiszabökény–Tiszafarkasfalva–Tiszapéterfalva* határában maradt meg a paládi erdőként ismert nagy kiterjedésű erdőfolt. Itt, az égeres, gyertyános tölgyesben még látható az őshonos *kárpáti sáfrány*, *gyöngyvirág*, a *tavaszi tőzike*, *kockás- és a békaliliom*, az *erdélyi csillagvirág* és a *réti kardvirág*. Böven van a tisztásokon ehető *erdei gomba*, *vad földieper*. A helyi lakosok nagy öröme a *vadalma* és a *vadkörte* is, amely leszüretelve, szalmába terítve, zamatát megőrizve tavaszig is eláll, illetve kiválóan aszalható.

A Tiszahát különlegességei közé tartoznak az ártereken, folyópartokon, a határmenti „zónában” még fellelhető, ún. „dzsungelgyümölcsösök” is, amelyeknek kórokozónak ellenálló *dió*, *alma*, *körte* és *szilvafái* máig termést hoznak. Az itt termő „*nemtudom szilva*” néven ismert apró kék gyümölcsből a híres szilvalekvár és aszalt szilva mellett a világhírű szilvapalinka készül.

Elmondható az is, hogy a családi kertes házak udvarát, illetve kertjének egy részét a *szőlőlugasok* teszik nyáridőben élhetőbbé. A szőlőbetegségeknek ellenálló direkttermő szőlőfajtákból (*Izabella*, *Nádorizabella*, *Othello*, stb) fogyasztásra alkalmas bort készítenek, illetve pálinkát főznek, vagy lefojtott állapotban üdítő mustitalként fogyasztják.

A Tisza árterületén a viszonylagos érintetlenségének, elzártságának is köszönhetően a természetes eredetű, vadon élő fák közül elsősorban a *fűzbokros, fűzfás* csoportok maradtak meg. A szántóföldeket elválasztó földsávokon a mezei utak mentén *kökény, bodza* és *nyárfa* csoportosulások találhatók.

A vízelvezető kanálisokban, a Tisza holtágaiban még fellelhető a vadon élő vízínövényzet is: *sás, káka, sulyom, tavirózsa, vízitök, békalencse* és *nád- és hínárféleség* fordul elő.

A legszívósabban a gyomok őrzik a vadon élő növények emlékét, ilyenek az *aranka, muhar, vadrepce, szerbtövis, bojtorján, bürök* és rengeteg más fűféle.

A szokásos apróvadak, rágcsálók, ragadozók megélnék a határban (*nyúl, hörcsög, ürge, mezei pocok, menyét, fogoly, fácán, róka*). A nagyvadakat az *őzek, vaddisznók* képviselik.

A madárvilág is eléggé változatos, megtalálható itt a *veréb, cinke, varjú, szarka, vadgalamb, héja, gólya, (fekete gólya), darázsölyv*, néha előfordul a *vadkacsa* is.

A település lakóinak hosszú évszázadokon keresztül a legfontosabb foglalkozása az állattenyésztés és a földművelés volt. Elsősorban *sertést, szarvasmarhát, lovat, juhot, kecskét, baromfit, libát* tartottak elődeink.

A szántóföldeken *gabonát, kukoricát, burgonyát, takarmánynövényeket, kendert, szőlőt, dohányt, zöldségfélét* termesztettek.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Szervezzetek sétát községünk határába! Készítsetek fényképeket a látottakról!*
- *Érdeklődjetek szüleitektől, ismerőseitektől, hogy ma milyen háziállatokat tartanak Tiszabökényben!*

- *Gyűjtsetek növényeket sétáitok során, majd rendszerezzétek azokat a következő szempontok alapján: emberi fogyasztásra alkalmas növények, takarmánynövények, ipari növények, vadon élő növények, gyógynövények!*

---

8. téma. Közlekedés

Tiszabökény Nagyszőlőstől 20 km-re délnyugatra, Beregszásztól 25 km-re délkeletre, a Tisza bal partján fekszik. A két város felé a Tisza-hídon keresztül lehet eljutni.

A második, jelenleg is létező tiszaujlaki Tisza-híd

Forrás: <https://hu.wikipedia.org/>

Megjegyzendő, hogy a több mint 50 évig használt, 1891–1893 között épült első vashidat 1944. október 24-én a szovjet hadsereg közeledésének hírére a német katonák felrobbantották, a jelenlegit a háború után, a 60-as évek elején építették meg.

A térség stratégiai fontosságú közúti Tisza-híd Tiszaujlak és Tiszabökény között található, amelynek M-26. sz. közútja a Tiszahát településeit létfontosságú köldökzsinórként köti össze.

Tiszabökényt 1967-ben *Tiszafarkasfalvával* egyesítették.

1971–2020 között Tiszabökény még négy településsel egyetemben – *Forgolány, Tivadar, Tiszapéterfalva, Tiszafarkasfalva* – a nagyszőlősi járási *Péterfalvai Polgármesteri Hivatal* közigazgatása alá tartozott. Lakosainak száma kb. 5200 fő volt.

2022-től az újabb közigazgatási reform szerint végbement kistérségi társulás folytán (együttel a Beregszászi járáshoz csatolva) a Péterfalvai Kistérségi Polgármesteri Hivatal látja el *Batár, Nevetlenfalva, Akli, Újakli, Aklihegy, Gyula, Hömlőc, Feketeardó, Csepe, Hetenyi, Csoma* községet is. Így mintegy 20 ezer lakost szolgálnak ki.

A községen halad át a *Tiszaújlak–Nevetlenfalu* (ukrán-román közúti és vasúti határátkelő Halmi felé) országút nyomvonalára.

A Tiszaháton a közút átszeli a szomszédos *Tiszafarkasfalvát, Tiszapéterfalvát, Tivadarfalut, Forgolányt, Batárt, Nevetlenfalut* a határátkelőhelyig. Innét leágazik egy közút az ukrán-román határ mentén *Akli, Újakli, Aklihegy, Gyula, Hömlőc és Feketeardó* irányába.

Tivadarfaluból a másik leágazó út áthalad *Forgolány, Tiszacsoma, Hetenyi, Csepe és Feketeardó* irányába.

A *Csepe és Hömlőc* felől bevezető utak egyesülnek és továbbiakban áthaladnak *Szászfalu, Gődényháza és Tekeháza* településeken.

A határban kialakult csomópontból útleágazás van a *tekeházi Tisza-hídon* át *Nagyszőlős* felé. A másik leágazás *Királyházát* köti össze a ruszin/ukrán-lakta *Veréce, Tiszakirva, Csarnató és Kistarna* helységekkel.

Az utak elősegítették a község gyarapodását, a kereskedelem fejlődését, de háborús időkben ide vezették a hadakat is. A háborúkat a község lakosság minden alkalommal nagyon megszenvedte.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Készíts térképvázlatot a mai Tiszabökény legfontosabb közlekedési útjairól!
- Figyeld meg a térképeken Tiszabökény régi közlekedési útvonalait! Hová vezettek?

- Hogyan és mivel keltek át régen az emberek a Tiszán?

- Tiszabökényben kiről nevezték el a mai főutat?

- Sorold fel a fontosabb bökényi utcákat!

II. Képek, események az ezredéves település múltjából

1. téma. Régi kultúrák nyomai a falu határában

Lakóhelyünkön és környékén már az *őskorban* is éltek emberek. A Tiszahát erdőségei, a folyók (*Tisza, Batár*) és a holtágakkal átszabdalt domborzata, a változatos növény- és állatvilág biztosították az életben maradás feltételeit elődeinknek.

A Tiszaháton található *fa, agyag*, a gyulai hegyekben a *kő, érc, folyami kavics* lehetővé tette eszközök, szerszámok készítését, illetve építőanyagot biztosítottak.

A Tisza és a Batár között fekvő Bökény környéke valószínűleg a Tiszahát egyik legősibb települése, már a kőkorból és az újkőkorból, a bronzkorból és a vaskorból is lakott volt, erről tanúskodnak a XX. század 70-es éveiben **Balahuri Eduárd** és régésztársai: **V. Bidzilja, I. Popovics** által a *bökényi kurgánban* és az itteni dűlőkben feltárt leletek.

Ezek alapján több neves régész is arra a következtetésre jutott, hogy az itteni tiszaháti földeken is i. e. VIII–III. század közötti „*kustánfalvi kultúra hordozói*” élhettek. Ők voltak az elsők, akik „ipari mértékben” olvasztották a vasat, és nagy valószínűséggel az ő érdemük a bökényi kurgánszerű temetkezések. A feltárás során a kurgán alatt az ősi réteg szintjén hamvasztásos halotti maradványokra bukkantak.

A hamvakat urnákban, illetve vermekbe helyezték el. A hamvak mellett igen nagyszámú sírmellékletet (tálak, merítő edények) találtak. A bökényi kurgánsír egyik jelentősége az a tény, hogy Kárpátalján ebben a sírdombban találtak először kelta díszített fazekas eszközöket.

Balahuri Eduárd neves ungvári régész is részt vett ezeken az ásatásokon, és szerinte a kelták megjelenése után, az i. e. III–II. században a kustánfalvi kultúrában jelentős változások történtek, ugyanis megjelenik a kelták anyagi kultúrája – cserép-, vas- és üvegtárgyaik.

A régész kihangsúlyozta, hogy a változásra mutat az a jelenség is, hogy *Nevetlenfaluban, Nagypaládon, Csepében* és *Péterfalván* az i. e. I. században nagy kiterjedésű vasolvasztótelepek jöttek létre.

A település határában emellett késő avar kori leleteket is találtak. Számos más lelet is igazolja, hogy a távoli múltban ezen a vidéken kelták, hunok, avarok és más népek is megfordultak.

A későbbiekben a csoportos tanyabokrokból falvak jöttek létre. A Tiszaháton a magyar honfoglalást megelőző időkben az ilyen csoportosan kialakított veremházakban körülbelül 40–90 ember élhetett településenként.

A folyóparti nyílt terepen földbe mélyített *lakóházak* épültek, az emberek *kunyhószerű* sátor tetős hajlékokban éltek, amelyek falait vesszőből fonták, és kívül-belül agyaggal kitapasztották. Az ilyen *paticsfalú* házakat az áradás után újra kitapasztották. A dombosabb helyeken nád-, sás-, és szalmatető s vályogházakat emeltek.

Az állatokat nyáron karámokban, télen fedett ólakban, hodályokat tartották.

A legelők mellett az árterületekbe benyúló zsírosabb földeket megművelték, itt főleg búzát, árpat, kölest, takarmánynövényeket termesztettek. Mindezen feltételezéseket az ungvári régészek is megerősítették, akik az egykori szálláshelyeken az Árpád-kor előtti és utáni rétegekben cseréptöredékeket, munkaeszközmadványokat stb. találtak.

Az említett csoportos tanyabokrokából keletkeztek a legősibb tiszaháti falvak.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Milyen használati eszközöket készítettek elődeink?
- A térségben hol találtak a régészek több ezer éves leleteket?
- Kik éltek lakóhelyünk környékén a honfoglalás előtt?
- Mit nevezünk kurgánnak?

A kérdések megválaszolásában segíthet a következő olvasmány.

Miről vallanak az Ugocsa-vidéken feltárt régészeti leletek?

(Olvasmány)

Az Ugocsa területén végzett régészeti ásatások során feltárt leletek arról tanúskodnak, hogy az emberi élet a távoli földtani korokban kezdődött (...)

*A későbbiekben a keltákat kiszorító dák/trák törzsek, majd a géta-dákok nyomait is felfedezték, akiknek a laza rabszolgatartó államát **Marcus Ulpius Trajánus** római császár légiói 98–117 körül szétrombolták, amelynek egyik központja Alsóveresmarti település környékén volt. Az írások szerint már 107-ben „Dácia Superior” (Felső-Dákia) néven Róma egyik tartománya lett. Ebben az időben többek között Nevetlenfaluban felvirágzott a vaskohászat és a kerámiagyártás.*

*A IV. században bekövetkezett nagy népvándorlás idején a Felső-Tisza-vidéken a hunok is megjelentek **Attila fejedelem** vezérletével. Ekkor telepedtek le gepidák, vandálok, burgundok, keleti gótok, longobárdok, szlávok, fehérhorvátok, ruszok. A VII. század végén a vidék az avar kaganátus hatalma alá került. A IX. században a szlávok, bolgárok uralták a vidéket és indították el a bizánci hittérítők a görög keleti kereszténység elterjedését. Ebben az időben a vidéket „res nullis”, a senki földjének, avagy „terra indagine” – elzárt peremövezetnek nevezték.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Írj rövid ismertetőt Attiláról, a hunok vezéről! Segítségül nézd meg az *Attila, Isten ostora* című filmet!

Részlet a *Képes Krónikából*

---

2. téma. A magyar honfoglalás kora

896-ban a *Vereckei-hágón* át indult el a honfoglaló magyarok betelepülése, élükön *Álmos vezérrel*. A honfoglaló magyarok *Árpád nagyfejedelem* vezetésével 895 körül megszállták a *Kárpát-medencét*, illetve *Pannóniát*.

A honfoglaló népesség a síkvidéki területeken és a folyóvölgyekben telepedett meg. Az ezen időből származó régészeti leletek azt mutatják, hogy a honfoglaló magyarok magasfokú mesterségbeli tudással rendelkeztek. Mindezt ruházatuk, fegyverzetük, mindennapi használati eszközeik, nemesfém ékességeik is igazolják.

Vidékünk számos pontján találtak honfoglalás kori leleteket. Elsősorban a sírok jelentősek, mert ezek leletanyaga a leggazdagabb. A legnagyobb honfoglalás kori anyag a *Tiszacsoma* hatá-

rában végzett ásatás során került elő (tarsolylemezek, hajfonatkorongok, nyereg, sisakvég stb.) Jelentősek még a Beregszász, Szolyva, Munkács és Ungvár térségéből előkerült leletek (szablyák, veretes övek, nyílhegyek, fülbevalók, S-végű hajkarikák, ruhadíszek).

A honfoglalás időszakából hiteles írásbeli forrás nem áll rendelkezésünkre. Mégis érdemes megismerkedni *Anonymus: Gesta Hungarorum* (A magyarok cselekedeteiről) című művének egyik részletével.

Anonymus: Gesta Hungarorum (Részlet)

„Az Úr megtestesülésének kilencszázharminc esztendejében Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig, minden lakójával együtt elfoglalta. Borsova várát ostrom alá fogta, harmadnapra harccal bevette, falait lerombolta, és Salán vezér katonáit, akiket ott talált, bilincsbe verve Hung várába vezettette. Mialatt több napon át ott időztek, a vezér és övéi látták a föld termékenységet, mindenféle vad bőségét, meg azt, hogy milyen gazdag halban a Tisza és a Bodrog folyam: s ezért a földet kimondhatatlanul megszerették. Végre pedig, midőn mindezt, ami történt, Salán vezér futva elmenekült embereitől meghallotta, kezet nem merészelt emelni.”

Anonymus krónikája Ugocsáról is tesz említést. A vidék később az Árpád-házi királyok vadászterülete lett.

Nem tudjuk, ki volt *Anonymus*. Az *anonymus* szó névtelent jelent. Annyi bizonyos, hogy nevének kezdőbetűje „P.”, aki **III. Béla** király korában élt, művét 1200 körül írta. Éppen ezért krónikájából csak a személyneveket, birtokneveket tekinthetjük valósnak, a történetek nem minden esetben felelnek meg a valóságnak.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Mikorra datáljuk a honfoglalást?

- Ki volt Anonymus és melyik művében írt a magyarok történetéről?

Anonymus szobra

- *Bizonyítsd, hogy az alábbi állítások összetartoznak!*

1001 – István megkoronázása – államalapítás – a kereszténység felvétele – európaiság

3. téma. A középkori település

Bökény az Árpád-házi királyok uralkodása alatt közigazgatásilag a *tiszasásvári várispánsághoz* tartozott. Ennek minden előnyét élvezte. A várispánság vármegye előzményének is tekinthető. A formáció a XII. századtól (1101–1200) közötti éveket foglalja magába, amikor az *ugocsai erdőispánság* volt, amelyből a XIV. században a *sásvári várispánsággal* (*Tiszasásvár*, földvár a Tisza mentén) egyesülve jött létre a nemesi *Ugocsa vármegye*. Ennek egyes területei a tatárjárást követően a később megszűnt *Borsova vármegyéhez* tartoztak.

Az írásos krónikák, oklevelek 1262-ben említik először *Ugocsa vármegyét*. Az ugocsai településrendszer magja a *Tisza-völgy* volt. Ennek nyomai a XII. század második feléből származnak.

Az 1323–1326. évi feldolgozott oklevelekből kiolvasható, hogy a Tisza-parti település mellett *Sásváron földvár*, mint az idetelepített székelyek által határőrizeti feladatot ellátó erődítménye létezett. A földvár századokon át adott otthont a királyi államigazgatást megtestesítő várispánságnak, illetve a vidék központjaként az egyházi és kulturális életében is jelentős szerepet töltött be.

A Tisza-háton is megváltozott a társadalom képe, szerkezete és az életmód. Elterjedt a hagyományos földművelés, nőtt a termelés. A királyi család, főurak és az egyház tulajdonában kisebb-nagyobb földbirtokok keletkeztek, emellett kialakult a közép- és kismemesi réteg, a jobbagság és a zsellérség.

A XI–XII. században kezdődik meg a *kőtemplomok* építése. Ismeretes, hogy kezdetben királyi rendelet kötelezte, hogy *minden 10 település templomot építsen*. A későbbiekben a *bökényi római katolikusok* is *kőtemplomot* építettek.

Magyarország (1782–1785) – Első Katonai Felmérés

A Tiszahát 5 kismemesi települése (Bökény, Farkasfalva, Péterfalva, Tivadar, Forgolány) a korabeli térképen

Forrás: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/>

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Milyen erődítményeket nevezünk földváraknak? Milyen vártípusokról hallottál még?*

---

4. téma. Községünk nevének eredete, első említése

A jóval korábban létesített településről az első írásos bejegyzés a hivatalos, latin nyelvű okmányokban 1230-ból való, amikor *Buken* néven először említik.

1368-tól a latin szövegekben *Beken*, *Bwken*, *Bewken*, *Beoken*, *Bökény* formában is szerepel. A falu nevével kapcsolatban több magyarázat is született.

A *Bökény* helynév pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. E személynév eredetét kellően még nem tisztázták. Némelyek az ótörök *bük*, *erdő*, *sörség*, *bozót* főnévvel vélik összekapcsolhatónak. De magyarázható talán a török régi nyelvi *bükin*, „közösülésére képtelen férfi, impotens” szóból is.

Neve mások szerint a régi magyar Bököny személynévből származik, ennek eredete az ótörök *bököny* (bükkerdő) főnév.

Bökény az Ugocsa vármegyei *Tisza*hát legrégebb alapításának tartott kismemesi települések sorába tartozott. A korabeli okiratok szerint **II. András** (1205–1235) magyar királytól 1230-ban **Farkas** nevű szerviense kapott itt bökényi földet. Azt is feljegyezték, hogy a **Farkas** család hajdan a „bekényi falut bíró” **Bökényi** családdal (1200–1505) állt rokonságban, és ő volt *Farkasfalva* alapítója is.

Bökényi (Bekényi) család

(Olvasmány)

„E család nevét majd **Beken**, majd **Beöken**, majd **Bökényi** és **Bekényi** írják. Ósi fészke Ugocsa vármegye. A vármegyében **Bekény** falut bírta hajdan; már kihalt. Eredetét a **Szirmayakkal** közös törzsre viszik föl. 1295-ben **Othobornak** fiai **Miklós** és **István** kapják **Hethen** (**Hetenyi**) földet Ugocsában, és ezeknek utódai **Zirmayak** és **Bekények** közt egyesség kötötték 1471-ben.

1324-ben **Godor** és **Benedek** (**Benth** fiai) alapítóivá lesznek **Bekén** falunak, mely **Benedek** nevtől kapta nevét. 1381-ben **Bekény János** királyi adományt szerez kiterjesztve **Kata** és **Erzse** leányaira is.

1391-ben **Bekény Gergely** fia **János**nak leányai **Erzse** és **Bora** részüket ítélet útján megnyerék*.

Gergelynek testvérei **Mihály** és **Tamás** 1371-ben, **Lászlónak** fia **Jakab** 1371-ben osztóznak *Farkasfalván*.

Az 1471-ki egyességben említettnek **Bekény András**, és gyermekei **András**, **Tamás** és **Gergely**, **Ilona**, **Hedvig** és **Erzsébet**. Az egyesség tárgya az volt, hogy a **Zirmayak** ezentúl **Szirmát** tisztán, a **Bekényiek** pedig **Bekényt** birják tisztán minden közösség nélkül*.

E családból **Benedek** 1428-ban alispán volt Ugocsa megyében.

Gergely ugyanott 1417-ben szolgabíró.

Márton 1422-ben a kir. curiánál ügyvéd.

Miklós 1505-ben országgyűlési követ.

Ismét Benedek, ki Olaszországban tanult, 1505-ben kancelláriai titoknok, 1514–1526. személynöki ítélőmester volt. Saját és **Janus Pannonius** verseit **Verbőczy Istvánnak** ajánlotta. **Jakab** 1506-ban benei plébános.

1505-ben meghaltak András és Tamás. 1556-ban pedig Miklós, kiben fiágon a család elenyészett. Már 1559-ben Bekény helységnek birtokából, mint fi-ágot illetőből Bekény Zsófiát Szirmay Lajos és osztályosai kitudták.”

Forrás: Nagy Iván: Magyarország családai. Első kötet. Bekényi család (Bekényi).

A *Bökényi családnak* az itteni ága már kihalt. Eredetét a *Szirmayakkal* közös törzsre viszik föl. Majd a Bay család birtoka lett a falu.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Mikor írták le először Bökény nevét?*

- *Mivel magyarázható a Tisza- előtag a Bökényhez közeli falvak neveiben?*

- *A Bökényi családról szóló történetben számos ismeretlen fogalommal találkozol. Nézz utána a jelentésüknek! Mit csinált az alispán, a szolgabíró, a titoknok?*

5. téma. A tatárjárás, az újjáépítés

A *Vereckei-hágón* át beözönlő, a vidéket, köztük az Ugocsa vármegyei települések, így *Bökény* lakóit is elpusztító mongol-tatórok *Batu kán* vezetésével 1241. április 10-én *Muhinál* legyőzték *IV. Béla* király seregét. 1241–1242 között a „tatárjárás” a *Tiszahát* falvaiban, az egyházi intézményhálózatban is súlyos károkat okozott. *Bökény* sem kerülte el tragikus sorsát, felperzselték, lakóinak egy részét megölték, elhurcolták. Keveseknek sikerült a Tisza árterületén lévő füzesekbe elmenekülnie.

Legalább száz év telt el, hogy a katasztrófát kiheverjék, a települést benépesítsék, újra felépítsék.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Kik a tatárok? Mit nevezünk tatárdúlásnak?*

Részlet a Képes Krónikából

Gyűjts további információt a következő történelmi személyekről!

- *Ki volt Batu kán?*

- *Ki volt IV. Béla?*

---

6. téma. A lovagkor és a rendi állam fénykora

A XIV. század elejére, a „*lovagkor fénykorában*” a birtokadományozások következtében Ugocsában is egy-egy főúri család kezében félmegyényi területek, hatalmas birtokok halmozódtak fel. Mások mellett az Abaúj vármegyei eredetű ősi nemesi (később bárói) *Perényi* család hatalmas földbirtokokkal rendelkezett a XIII–XX. század során *Ugocsán* kívül *Ung, Bereg és Máramaros* vármegyékben is.

A XIV. és a XV. században *Perényi család* vármegyei vezetői – főispáni – tisztséget betöltő tagjai elősegítették Ugocsa falvainak fejlődést, gyarapodását. Tiszteletben tartották a tiszahát kisnemesi falvak, köztük *bökényi kisnemesség*, birtokosok kiváltságait. Ekkor a települést közel 150–200 fő lakta, így Bökény volt a Tiszahát az egyik legnépesebb települése.

Bökény mai települési szerkezetének kialakulása több száz év alatt ment végbe. A lakosság számának növekedésével házak épültek a Fő utcán, a mai Zrínyi Ilona utcában. A helyi lakosok *Templom utca*ként is emlegették, mivel itt épült fel az Árpád-kori templom. Az utca mostani nevét az ezredforduló után kapta. Elsődlegesen a két beépült (a Kassai és a Zrínyi Ilona) utca alkotta a falu magját.

A református templom körül valaha egy vásártér is létezett. Az év folyamán a vásárra meghatározott időben három alkalommal – április 24-én, július 13-án, szeptember 29-én – került sor. Ilyenkor a tiszaháti falvakból felvonuló vásárosok, és vásárlók sokadalma uralta a települést. Mások mellett jelentős jövedelmet biztosított a helyi gazdáknak a Tisza folyón működő malom is.

Bökény leírása

(Olvasmány)

A Szatmár megye határán s a Tisza áradásos partján megtelepült Bökény az első ugocsai kishemesi vidék falvai közül, mely az írott emlékekben feltűnik. IV. Béla ifjabb király ugyanis 1230-ban Farkas nevű serviensét megerősítette annak a két és fél eke nagyságú földterületnek a birtokában, melyet Farkas és két testvére II. Endrétől az Ugocsa megyei Bökény „terra”-ból adományként kapott. Farkasnak, a szomszédos Farkasfalva alapítójának és névadójának leszármazottai, valamint a szintén környékbeli sásvári, tivadarfalvi, öszödfalvi, verbőci forgolánfalvi nemesek a Bökényiekkel már a XIV–XV. századokban összeházasodás útján létrejött rokoni kapcsolatokban és gyakori pereskedésben állottak. A Bökényi család, melyről a XV. század derekától felmerülő adatok szólnak először, ekkor már erősen elágazottnak látszik s ez ágak is ősi falujuk birtokát korán megosztani voltak kénytelenek a nőágon bekapcsolódó említett családokkal. A további századok során azonban itt a fejlődés a kishemesi vidéktől némileg elütő irányt vett, amennyiben a kúriális község nem alakult ki, sőt a birtoklásban határozott integrálódás figyelhető meg, ami egyes ágak elsorvadásában s az így megnyíló birtokszerzési lehetőségekben leli magyarázatát. Ilyen viszonyok között az is lehetővé vált, hogy a faluban állandóan jelentékeny számú jobbágyság találjon otthont. A helybenlakó nemesség és a jobbágyság egyformán magyar volt s a törzsökös jobbágyság egyes családai századokon keresztül tartották kezükben telkeiket. Mellette a XVI-XVII. századokban számottevő jövőmenő réteg hullámszik, ez a réteg azonban – mely különben a XVII. század közepéig csaknem teljesen magyar volt – tartó nyomot a falu életében természetesen nem hagyhatott. A XVII. század második felében Bökényben is megritkult az ősi jobbágyság, rutén betelepülők ültek helyeikre. Ez a folyamat a XVIII. század első évtizedeiben újabb lökőerőt kapott, hiszen csak az 1717. évi tatár betörés alkalmával az elhurcolt 44 nemes és 88 jobbágyemberből 13 nemes és 33 jobbágy veszett oda. Az új, rutén nemzetiségi lakosok ugyan időlegesen megbontották a falu eddig egységes magyar nyelvét, a környező magyar tengerben azonban állandóan a magyar nyelv hatása alatt állottak s így a rutén nyelv lassanként kiszorult.

Forrás: Szabó István: Ugocsa megye, 1994. 141-142.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- **Tudd meg szüleidtől, nagyszüleidtől, mikor épült a házatok!**

- **Ha neves személyekről nevezték el utcákat, a könyvtárban ismerkedj meg a névadó életrajzával!**

- *Kik azok a Perényiek? Milyen jelentős történelmi személyiségeket adtak a hazának?*

7. téma. A három részre szakadt országban

A *mohácsi csatavesztés* (1526) után kialakuló kettős királyság küzdelmeit kihasználva az oszmán hadsereg 1541. augusztus 29-én birtokba vette *Budát*. Bekövetkezett a középkori *Magyar Királyság* felszámolása. Ezzel az *ország három részre szakadt*: a Habsburgok uralta királyi Magyarországra, a Szapolyai országrészéből később kialakuló Erdélyi Fejedelemségre, valamint a *török hódoltságra*. A Tiszahát, vele együtt Bökény is az *Erdélyi Fejedelemséghez* tartozott.

Az 1391–1700 közötti időkből részlegesen fennmaradtak a családfők névsorai, amelyekben közel 395 név szerepel, ebből 353 jobbágy, 17 armalista, 25 birtokos nemes. A névanyagból megállapítható, hogy a vizsgált 300 év során a lakók nagy része magyar származású volt.

Egytelkesek, armalisták (hétszilvafás) nemesek Bökényben

Év	Családnév
1670	Debreceni, Futaky, Kormos, Nagy, Székely, Szücs, Úr (7)
1743	Csontos, Filep, Kis, Kormos, Szabó, Szilágyi, Szóke, Úr (8)
1754/55	Kormos, Szóke (2)
1760	Kormos, Bodó (2)

Bökényben 13 család tartozott az egytelkes, illetve armalista nemesek csoportjába. Közülük a **Kormos** család 90 éven át számított „rangelsőnek”.

Az *armálisok nemes, armalista*: a nemesség alsó rétegének tagja, aki a nemesség megszerzésekor pusztán címeres nemeslevelet kapott, mindenféle birtok, jószágadományozás nélkül, így adómentessége csak saját személyére, esetleg családjára vonatkozott. Bármiféle szerzett vagyona/birtoka után ugyanúgy adózott, mint a jobbágyok.

A birtok nélküli nemesség adományozása különösen a törökellenes harcok idején terjedt el, a végvárakban katonáskodók, a nagybirtokos várurak zsoldosai kerültek ki körükből. A XVIII–XIX. században ez a réteg képezte a gazdatiszti, tanári, ügyvédi, papi, orvosi pályák egyik utánpótlását.

Bökényi birtokosok

Év	Családnév
1567	Forgolányi Demeter, Ibrányi Ferenc, Szirmay Lajos, Székely Pál, Tetey Boldizsár, Tibay Ferenc, Újhelyi János, Vetésy András (8)
1672	Gáty Józsa, Göde György és Borbála, Imecs Pál, Lőrinc Zsigmond, özv. Petry Gáspárné, Somosi Ferencné, Sztojka Simonné (7)
1775	Bay András, Fóris János, Kalós György, Gencsy Zsigmond, Korda Ferenc, Majos István, Morvay András, Osváth Imre, báji Patay József, Sztojka Zsigmond (10)

Bökényben a nagyobb földbirtokok a XIV. században nyolc, a XVII. században hét és a XVI–II. században pedig tíz tulajdonos (család) között oszlanak meg. A táblázatban szereplő családok meghatározó szerepet töltek be a község, illetve Ugocsa vármegye életében, ezért érdemes megismerni a családok jelentős személyiségeivel. **Ők: Szirmay Lajos, Újhelyi János, Bay András, Fóris János, Sztojka Zsigmond.** Nekik köszönhető, hogy ez település szépen fejlődött, ők maguk is jeles gazdálkodók hírében álltak.

Újhelyi János egyik leszármazottja, **Újhelyi Sándor** (Bökény, 1812.12.13.–?), nemzetőr-őrnagy, 1848-ban országgyűlési képviselő volt, fontos szerepet játszott az ugocsai nemzetőrség megszervezésében. A szabadságharc leverését követően is részt vett a vármegyei közéletben. Bökényi unokája, **Újhelyi József** vármegyei táblabíróként a helyi református templom nagy mecénása lett, ezért a hálás gyülekezet a szentély északi falán helyezte el temetési emléktábláját.

Bay András leszármazottja **Bay István** (Bökény, 1676 – Bökény, 1742) földbirtokos, naplóiíró – **Bay Mihály** kuruc diplomata és **Korna Borbála** fia. Rokonságban állt az Újhelyi családdal, 1699. április 4-én vette feleségül **Újhelyi Júliannát**. Túlélte a krími tatárjárást, mindezt megörökítette *Memoriale diarium* című emlékkönyvében.

Bökényi jobbágyságok

Év	Családnév
1391	Kántor, Veres
1408	Fazekas
1433	Bartha, Kyráli, Thewrew, B: Bone, Demetri
1467	Kwn, Magnus, Nagy, Seres
1480	B: Toth
1484	Dénes, Maday, Seres
1502	Bone, Jako, Kis, Kormos, Mocsáry, B: Horváth
1545/47/ 48/50/51	Angyal, Bíró, Kormos, Kowach, Nagy, Thaar, Lucas, B: Erdély, Bartha, Bonc, Kowach, Thar, Thymár, Baronyai, B.Oroz
1567	Bartha, Cika, Farkas, Hegedüs, Kis Kormos, Kormos, Kowach, Literatus, Diák, Lukács, Nagy, Seres, Zeles, Sziles, B: Czeoteő
1567/84	Adojan, Angyal, Balogh, Barla/Barta, Basat, T: Bajzatt, Bíró, Bone, Bothos, Beolcz, Cika, Conto, Csontos, Csepei, Farkas, Fábíán, Gáll, Gyarmati, Illés, B: Jako/Tako, Jósa/Jozan, Kis, Kormos, Kotay, Kovács, Kökényesdi, Kun, Lukács, Máté, Miklós, Mikó, Medves, Mé-száros, Nagy, Oros, Pásztor, Pegő, Raskai, Silie, Soós, Sánta, Sütő, Simon, Szabó, Szántó, Szeles, Szigeti, Tar, Thymur, Tímár, B: Tóth, Vass, Vince, Vize
1630/89	Adorján Angyal, Balogh, Barta, Bán, Bonis, Bene, Bíró, Büte, Dienes, Eperjesi, Fülöp, Polgár, Juhász, Barcza, Rusa, Lugossi, Bocskor, Benedek, Egri, Sáffrány, Orémus, Körmös, Törsök, Ruczo, Ónodi, Verpeleti, Bécsy, Konyhás, Sipos, Kurta, Löss, Lőcs, Szenko, Buzás, Végső, Rusznák, Rumány, Bányai, Ács, Gorzó, Béres, Borbély, Rákos, Gilko, Hodosi, Molnár, Monostori, Dudás, Czigány, Kozma, Lődár, Sire, Csató, Ujhely, Posta, Kesely, Csengeri, Csetre, Csonka, Kis Udvary, Vadászy, Szalvay, Jusa, Pór, Seres, Kóró, Csontu, Oroszy, Halász, Desi, Kothor/Kántor, Török, Barna, Cseke, Kati Kolompo, Seller, Siket, Újhazi, Bene/Bone, Kotai, Vajda, Bornemissza, Csetfalvi, Fejes, Ossa, Pal, Pongor, Pálfi, Dénes, Fülöp, Ramany, Bøjthe, László, Bálint, Raska, Bános, Katona, Kerey, Tiszaháti, Kanio, Koncz, Huzadi, Peleskei, Kocsis, Lőrinc, Maytisi, Zeöweö, Varga, Pap, Kor, Somogyi, Wiski, Szeoci, Tölcséres, Ferences, Lukácsi, Brayka,/Barta, Fazekas, Kökényesdi, Persely, Sipos, Kövér, Kereszturi, Bagi, Benkő, Vámos, Baidor, Gyékényesi, Zenty, Erdély, Harcas, Darvas, Bendy, Bende, Oláh
1715/16/ 20/43/57	Katrin, Kátra, Vas, Macicsko, Lesko, Major, Fedák, Maxim, Takács, Révész, Sándor, Bor-ka, Duszka, Grebuir, Vaszlin, Luppaj, Zs: Lebovics, C: Páva, Pukacsi, B: Delényi, Kom-játhi, Lengyel, Árvay
1775	Barta, Farkas, Huszthi, Illyés, Jósa, Kiss, Molnár, Révész, Sándor, Szabó, Sz: Fedák, Kátra, Lemák, Mondics, Pápic, Sturovics, Tukár, Zsupik, B: Dankó, Ilosvai, Kovács, Lipiczlus, Lukai, Oláh, Polyák

A korabeli oklevelekből tudjuk, hogy a jobbágyok mellett éltek Bökényben olyan *kisnemesi családok* is, amelyek életmódja nem sokban különbözött a jobbágyokétól, legfeljebb abban, hogy egy-két szolgát, zsellért tarthattak. A zsellérek teljesen vagyontalanok voltak. Bökényben kilenc zsellércsalád élt. Népeességét tekintve községünk ebben az időben is a jelentősebbek közé tartozik.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Kik voltak az armális nemesek és a földbirtokosok?*

- *Kik voltak a jobbágyok?*

- *Sorold fel azokat a földbirtokos családokat, amelyeknek a nevét ma is viselik a bökényi családok!*

---

8. téma. Rákóczi szabadságharcosai, a kurucok emlékezete

A XVIII. századi Bökényben is több létfontosságú esemény történt. A *II. Rákóczi Ferenc* vezette szabadságharcból úgyszólván a falu egész lakossága kivette a részét. 1703-ban ebben a községből huszonheten, Tiszafarkasfalván pedig tízen álltak be a Pro Libertaté-s zászlók alá.

A kurucfelkelés idején 1703–1711 között „*olyan falukból áll Ugocsa, két-három ház vagyont benne.*” Ennek ellenére az öt község a kuruc hadak részére jelentős mennyiségű élelmet, takarmányt, sőt pénzüsszegeket is beszolgáltatót.

Egy előkerült levéltári dokumentumban (1704 április-május) megjegyzik, hogy Ugocsa vármegyéből 1703 tavaszától 1704 nyaráig 664 fő lépett hadba. A listában többek között Bökényből 27, Farkasfalváról 10 bevonult kuruc katona neve szerepel, akik 10 kuruc seregtesthez tartoztak.

– Kajdi Úr seregében: *Orosz Demeter, Barta Péter, Bocskor Mihály, Fenna János, Orosz György, Angyál Ferenc, Pisaj János, Varga János, Gál István, Seres Gábor, Bocskor István, Bikó János, Orosz Gábor, Kusniczai János, Rakaszi Sándor, Kis Mihály, Birkó Pál, Varga György, Varga András;*

– Zuhai Úr mellett: *Kis Szabó János;*

– Sennyei Úr ezerében: *Szabó György;*

– Esze Tamás Úr ezerében: *Jósa Ferenc, Csengeri István;*

– Bélteki Úr ezerében: *Csató Ádám, Major Végi János;*

– Urunk (a nagyságos fejedelem) táborán volt: *Kormos János (megsebesült), Bíró István;*

– Farkasfalváról Kajdi Úr seregében: *Botos Ferenc, Botos Ferenc, Bárány János, Szász Bálint, Szász István;*

– Nagy Pál seregében: *Orosz Gergely;*

– Török Zsigmond seregében: *Czibere Pál, Farkas Pál;*

– Viski Úr seregében: *Szabó Ferenc;*

– Majos Úr ezerében: *Szabó István; Fői Gergely.*

Hősi halált halt *Birkó Pál* és a farkasfalvi *Fői Gergely* a szatmári vár ostrománál, *Varga György* az Óvári sáncban.

A feljegyzések szerint fegyverzetüket a puska, pisztoly, kard, lándzsa, fejsze, kasza, csákány és a bot képezte.

1706. február 26., Diószeg. Ugocsa vármegyei névsorok az 1706. évi, Diószegen 1706. február 26-án összeállított Mustrakönyv szerint Károlyi Sándor „nemes lovasokból” toborzott regimentjében Bökényből *Bay István* és *Bíró János* fegyverével, lovával teljesített szolgálatot. Az ugocsai gyalog nemesség soraiban találjuk a farkasfalvi *Agyó Imre* fejszést.

Forrás: „*Specifikációja Ezoknak a kik Nemes Ugocsa Vármegyéből kegyelmes Urunk ő nagysága hadaiban ab Anno 1703 vadnak vagy el estek*”.

***

A szabadságharc eseményei mélyen beleivódtak az ugocsaiak, ezen belül a tiszabökényiek és a környező falvak lakóinak emlékezetébe. A Tiszaháton számos olyan hely van, amelyhez a fejedelem életének, a szabadságharc egy-egy emlékezetes mozzanatát fűzi a népi emlékezet. A térségben az itteni lakosok állottak ki legelőször Rákóczi mellé és tartották meg legtovább emlékezetükben. Ezt igazolja többek közt a Bökényben felállított II. Rákóczi Ferenc szobor és az 1906-ban emelt Turul-emlékoszlop is Bökény–Tiszaújlak–Tiszabecs határában.

A Rákóczi-szabadságharc első győztes ütközete 1703. július 14-én Bereg, Ugocsa és Szatmár vármegyék határában a tiszabecsi átkelőnél zajlott.

***A csata leírását első kézből,
a Nagyságos Fejedelem vallomásaiban olvashatjuk***

(Olvasmány)

„Július végén biztos tudomást szereztem, hogy Bereg és Ugocsa vármegyék nemessége a szatmári helyőrség száz német gyalogosával s a Montecuccoli ezred ugyanannyi lovasával állást foglalt Tiszabecse falunál. Parancsnokuk Csáky István gróf, a nevezett két megye főispánja. Szándékuk, hogy megakadályozzák a folyón átkelésemet. Csapatuk egy része a folyón innen, Beregszász városomban tanyázik.

Elhatároztam, hogy ezeket megtámadom. Titkon és nagy szorgalmatossággal masíroztunk a szomszédos hegyek, erdők rejtett útain. Ha ezt a csapatot szétzavarom, kezemre keríthetem a ladi-kokat, melyeken átjöttek... Kora reggel indultunk útnak s csak a következő éjszaka pihentünk néhány órát. Az eső szakadt.

Midőn a lovassággal Beregszász közelébe értem, megtudtam, hogy nem maradt ott több huszonöt német lovasnál és ugyanannyi magyar. A többiek a folyó túlsópartján húzódtak meg, hogy engem figyeljenek, mert a hír ugyancsak túlozta seregem létszámát. Hogy el ne illanhassanak, elhatároztam, kézre kerítem a révet, melyet elsáncolva tizenöt német talpas őrzött.

A tiszabecsi harc, 1703.VII.14.

Veszprémi Endre rézmetszete. Bp., Képcsarnok Váll., 1976.- Térkép -, Plakát- és Kisnyomtatványtár.

Grafikai gyűjtemény. Jelzet: Metszet1976/383.

Forrás: <http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3805715>

Gyalogságomnak nem vehettem hasznát, mert a fáradtságos úton elmaradt a céltől. De magyar lovasaim megvették a sáncot.

Eközben a németekből és magyarokból álló csapat arra tért, mit se sejtve a történekről. Elrejtettem fegyvereseimet, hogy meglepjük őket. De észrevettek. Látták, meg nem futhatnak. Meghúzódtak a folyó egyik kanyarulatában, hol a túlpartról nemcsak a német gyalogság és lovasság, meg a megyebeliek tüze fedezte őket, de segítséget is kaptak. A folyótól védve, biztonságban lövöldöztek.

A magyar lovasok, kik mint említettem Zavadvánál csatlakoztak hozzám, sikerrel attackiroztak. De félve, hogy elvesztem legjobbjaikat, elhatároztam, hogy a támadást nem folytatom, hanem bevárom a gyalogságot. Aztán jó rendben, egyszerre csaptak rájuk és elsöpörték őket. Egy részük a Tiszába szorult, vízbe, sárba veszett; más futásban keresett menedéket és fogságba került, vagy elesett.

Jelentéktelen alkalom volt, de az első és magyar lovasságunk értékét itt még a németek is megcsodálták.”

Forrás: A tiszabecsi csata leírása. In. II. Rákóczi Ferenc emlékezései és vallomásai. Ford. Geréb László, Budapest, Officina, 1942. – Magyar Elektronikus Könyvtár

Az ütközet tehát a Tisza jobb partján, Tiszaújlak határában zajlott, amely során a kurucok mindösszesen egy felderítő csapatot semmisítettek meg. A folyó bal partján maradt labanc sereg meg sem próbálta felvenni a harcot, mert egy csatából menekült hírvivő elhitette velük, hogy Rákóczi hatalmas, lengyel és svéd katonákkal megerősített haderővel Szatmár városa ellen vonul. A kuruc csapat néhány nap múlva minden ellenállás nélkül átkelhetett a Tiszán. A csata jelentősége nem a győzelem nagyságában rejlett, hanem abban, hogy a felkelők számára megnyílt az út az Alföld felé.

***

A faluval kapcsolatban számos kuruckori monda született. Ismerkedjünk hát meg velük!

Kuruc mondák, legendák

(Olvasmány)

A pálfüzesi kurucles

Bökény határában van Pálfüzes. Nem messze van a Rajter gyümölcsösétől. Nevéhez érdekes történet fűződik.

A múlt századokban ez a környék egy hatalmas füzeserdőből állt. Javában tartott a kurucháború. Egyszer a Pálffy-huszárok itt telepedtek le éjjeli pihenőre. Ők voltak azok, akik átálltak a labancok oldalára.

Lesben álltak itt, és várták a kurucokat, kik még nem értesültek arról, hogy a Pálffy-huszárok árulókká lettek.

Ezt megtudta egy újhelyi halász, fellármázta a közeli falu embereit és éjfél után átúsztak a Tiszán és lemészárolták az alvó Pálffy-huszárokat.

Rákóczi kémje

Bökény határában van egy tag, amelyet a nép Malomkertnek is nevez, de úgy is hívják, hogy Sándorvég. Azért nevezik a Tisza partjának eme területét Sándorvégnek, mert itt fogták el a labancok a Sándor kurucot, Rákóczi híres kémjét. A tiszabecsi határban állomásozó labanc seregben teljesített álszolgálatot.

Amikor a labancok támadásra készültek volna, elhatározta, hogy rögvest hírt visz a Tisza túlsó oldalán táborozó kurucoknak. Amikor át akarta volna úszni a Tiszát, a labancok elfogták.

Vallatták, de nem tudtak semmit kiszedni belőle. Hallgatott, mint a sír. A labancok nem kegyelmeztek meg neki, hanem a kurucok szeme láttára felakasztották a Malomkertben egy diófára, így azóta is Sándorvégnek nevezik a helyiek ezt a dűlőt.

Rákóczi bökényi fája

Az egész környék ismerte ezt a hatalmas fát. A közszájon úgy forog, hogy ez a hatalmas fa nem egyéb, mint Rákóczi fejedelem nyárfája.

Az úgy történt, hogy amikor Rákóczi Ferenc seregével megverte Tiszabecs alatt a labancokat, akkor este hatalmas lakomát csapott kuruclegényeivel. Azt mondják, hogy oda a bökényiek is hivatalosak voltak.

Rákóczi kurucai hatalmas tábortüzet gerjesztettek, aztán körülülték és szalonnát sütöttek. A lakoma után Rákóczi szalonnasütő nyársát a tisztás közepébe szúrta, és aztán reggelig mulattak.

Teltek, múltak az évek, és Rákóczi egykori nyársából sudár nyárfa lett.

Az öreg fa nemrég elpusztult, de csemetéi tovább terebélyesednek.

Forrás: A legenda megtalálható a Dupka György és Zubánics László által összeállított *Szép-asszony dombja* című kötetben.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Milyen latin nyelvű felirat olvasható Rákóczi zászlaján? Mit jelent magyarul?

- Ki volt Zrínyi Ilona?

- *Ki volt Thököly Imre?*

- *Ki volt II. Rákóczi Ferenc?*

- *Mikor zajlott a Rákóczi-szabadságharc? _____*

- *Kik voltak a kurucok? _____*

- *Kik voltak a labancok? _____*

9. téma. A krími tatárok pusztítása

A XVIII. század legnagyobb emberpusztító tragédiájára 1717-ben került sor, amikor Ugocsa vidékére is betörő krími tatárok a tiszaháti tájegység öt települését, köztük Bökényt is felégették, a munkabíró nőket és férfiakat rabláncra fűzték és magukkal hurcolták. Veszteséglistája szerint 44 nemesből és 88 jobbágyból 13 nemes és 31 jobbágy veszett oda. Akinek a hozzátartozója nem tudott váltságdíjat fizetni, azokat a törökországi rabszolgapiacon eladták.

A tatárdúlásról számos legenda, monda és dal maradt fenn: az énekes krónikások Ugocsában is énekelték az alábbi dalt:

*„Ah, kegyetlen tatárok,
Odavannak a várak
A nemes uraságok,
A szegény jobbágyok,
Ifjak és leányok!
Ti kegyetlen tatárok,
Pokolbéli hóhérok,
Jöjjen rátok az átok!”*

Az elkövetkező években a gyér lakosú falvakat főleg ruszinokkal telepítették be, Bökényben is rutén betelepülők „ültek” a megritkult jobbágyság helyeire. *„Az új rutén nemzetiségi lakosok ugyan ideiglenesen megbontották a falu eddig egységes magyar nyelvét, a környező magyar tengerben azonban állandóan a magyar nyelv hatása alatt állottak és így a rutén nyelv lassanként kiszorult.”*

Forrás: Szabó: Ugocsa megye, 142.

Az 1717-i krími tatár-betörés alkalmával elhurcoltak adatai az öt településen

Felekezetek	Tiszabökény	Farkasfalva	Péterfalva	Tivadarfalva	Forgolány	Összlakosság
Tatár rabságban elhurcolt, elpusztult lakosok	132	2	177	25	60	396
Összesen:	132	2	177	25	60	396

Forrás: Szabó: Ugocsa megye, 142.

A bökényi **Bay István** (Bökény, 1676 – Bökény, 1742. október 24.) földbirtokos és naplóíró nevéhez fűződik a *Memoriale diarium* című 240 oldalas *Napló* megírása. Ebből az *Ugocsa* című

lap (1890. 22. száma) közölt részleteket. Bay a családi eseményeken kívül bemutatta a református egyház viszontagságait, s megörökítette az 1717-es tatárjárást is.

Emléktábla a tiszabökényi református templom falán

Fotó: Fuchs Andrea

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban előkerült Ugocsa vármegye 9 tagú bizottságának 1717. szeptember 22-i jegyzőkönyve a tatárok által okozott károkról. A bizottság élén a bökényi származású **Újhelyi Sándor** alispán állt, a jegyzőkönyvet aláírásokkal és viaszpecsétekkel hitelesítették. Többek között beszámolnak arról, hogy **Hirej (Girej)** kán hordái augusztus 29-én elfoglalták a megyeszékhelyt (Nagyszőlöst). Két napig fosztogatták a várost, azután felgyújtották. Az iskola és az egyházközségi épületek porig égtek. Perényi báró udvarháza is súlyos károkat szenvedett.

A bizottság jegyzőkönyve részletesen kifejti, mekkora kár érte a várost és a környező falvakat. Így például Péterfalváról 177 embert vittek magukkal, közülük 123 visszatért. Szirmából 81-et vittek el és 54 tért vissza, Sásvárra a 75 elhurcolt közül 43, Mátyfalvára a 141 közül 93, Királyházára az 58 közül 32. Fancsikára az 50 közül 26. Nagyszőlösre pedig a 10 közül 3 jött haza. A vármegye többi falujára vonatkozólag szintén megvannak ezek az adatok. A rabságba hurcolt 1466 ember közül csupán 851 nyerte vissza szabadságát. Voltak, akik megszöktek, de akadtak olyanok is, akikért a rokonok váltságdíjat fizettek.

Az elhurcoltak emlékezete. A Fogarassy-kastélyban működő múzeum parkjában kopjafa áll emléktáblával az 1717-es tatárbetörés áldozatainak emlékére. Állíttatta a MÉKK 2007-ben.

Kopjafa emléktáblával az 1717-es tatárbetörés áldozatainak emlékére

A tiszabökényi római katolikus egyházközség a tragikus események 300. évfordulója alkalmából 2017.08.27-én az Árpád-házi Szent Erzsébet Templom külső falán emléktáblát avatott az 1717. évi utolsó nagy „tatárjárás” során Tiszabökényből (132 fő), Tiszafarkasfalváról (2 fő), Tiszapéterfalváról (177 fő), Tivadarból (25 fő) és Forgolányból (60 fő) elhurcolt, illetve rabságban elpusztult 396 keresztény lakos emlékére.

Az 1717. évi utolsó nagy „tatárjárás” 300. évfordulója alkalmából avatott emléktábla a tiszabökényi római katolikus templom falán

Fotó: Fuchs Andrea

Szirmay Ilona levele édesanyjának

(Olvasmány)

„Én a Pogány Tatártúl ellraboltatván Szirmay György árva leánya Ilona, az édes anyám Mikolay Judith. A Pogány Tatár 100 aranyat kíván értem, az Nagy Isten nevébe kérem édes Aszony anyámat, hogy szabadulásomba igyekezzék, mert énnékem már erőm sincs, majd mind ell fogyatkoztam a soksírásba és immár a Pogány eladott volna, de mind reménykedtem: hogy elle adgyon, minden nap szid, és ver, mondván: hogy ell ad a tengeren által Konstantinápolyba. Maradok leánya édes aszony anyámnak életem fogytáig Szirmay Ilona. Itt vagyok még Mingyer nevű faluba 1719. Adassék ezen levelem édes aszony anyámnak illendő tisztelettel Erdélyben.” (Az írás megtalálható a Dupka György és Zubánics László által összeállított Szépasszony dombja című kötetben.)

A kiskorú *Szirmay Ilonát* a fertősalmási templomból hurcolták el. Hét évet töltött rabságban. Évek múltával megindult a levelezés a kislány kiváltásáért. A levelekből néhány fennmaradt, többek között az 1719-es keltezésű, amelyet Szirmay Ilona a rabságból írt anyjának. Megmaradt az az írás is, amellyel a kislány visszanyerte szabadságát. Ezt 1725. január 9-én Iassiban írták, s utal a váltságdíj összegére is. Szirmay Ilona sorsa, kiváltása a tatár rabságból a maga idején élénken foglalkoztatta a közvéleményt. A történetből regény is született.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Mikor volt a krími tatárok betörése?*

- *Milyen méretű volt Bökény veszteséglistája, hány áldozatról tudunk?*

- *Hol állítottak emlékjelet az elhurcoltaknak? Hány ilyen emlékjelet tartanak nyilván?*

---

10. téma. Falunk „újjászületése”

A szatmári béke után (1711) és a krími tatár hordák pusztítása, a jelentős áldozatokat szedő kolerajárvány után a bökényi földbirtokosoknak a legnagyobb gondot az elnéptelenedett faluban a vészes munkaerőhiány jelentette. Ezt enyhítette a közreműködésükkel végrehajtott ruszin betelepülés. Az elhagyott majorságokba, tanyákba és a falu kihalt jobbágytelkes házaiba ruszin földművesek költöztek. A XVIII. század második felében és a XIX. század elején a nemesek szervesen telepítettek birtokaikra ruténokat, sőt huculokat is. A Bökényből korábban elmenekült családok is folyamatosan visszatelepültek. A ruszinok mellett megjelentek a zsidók és más népek (német, szlovák, lengyel, bolgár, cigány stb.) képviselői is. Az Urbárium jobbágyi névsorában magyar és szláv nevek egyaránt találhatóak, így a falu közössége a XIX. század végéig két-nyelvűvé vált (magyar, rutén).

Több mint egy évszázadi idő leforgása alatt megváltozott a település vallási és etnikai térképe is. Ezt bizonyítja Bökény kapcsán **Fényes Elek** 1851-ből való összeírása: „64 római, 292 görögkatolikus, 186 református, 11 zsidó lakja, református és görög katolikus anyateplommal.”

Az 1792-es felmérés szerint 420, 1851-ben már 553 ember élt Bökényben.

Az újjáéledő falu magva Bökény 1. sz. *beltelke* volt. A földbirtokosok beköltöző és a korábban itt lakó jobbágyoknak a falu belterületén egy-egy *portát*, illetve „*házhelyet*” adott, amelyen a jobbágy *házat* épített. A ház és a portát nem adhatta el, de utódaira örökíthette. A jobbágyok a *beltelkek*, *porták* mellett a külső határban *földet kaptak* művelésre. Ezek a földek sem lettek az övék, sőt, nem is mérték ki azokat a jobbágyok között. Egy tömbben kapták meg. Ezek lettek a *jobbágyföldek*, ahogyan Bökényben nevezték: *Úrbéres dűlő*.

Az *Úrbéres dűlő* földjének határmezsgyéje volt a *Tiszába* ömlő *Batár* folyóval, illetve a túldali *Uszkával*, *Tiszabeccsel*, a *Tiszával*, illetve *Tiszaújlakkal*, a *Darnó*-és a *Vadas dűlővel*.

A jobbágyok úgynevezett „háromnyomásos gazdálkodást” folytattak a földjeiken. az *Úrbéres dűlő* egészét *három nyomásra* (őszi gabona részre, tavaszi gabona részre, ugarra) osztották. A három részen belül minden évben sorsolással (nyilazással) döntöttek el, hogy a jobbágyoknak melyik részre jut a földje. A belterületen levő portáért és a külterületen levő jobbágytelekért a jobbágy földesurának *kilencedet fizetett*, sőt az uradalmi földeken is dolgoznia kellett (*robot*), és egyéb szolgáltatásokkal is tartozott.

Magyarország (1819–1869) – Második Katonai Felmérés

A Tiszabát 5 kismenesi települése (Bökény, Farkasfalva, Péterfalva, Tivadar, Forgolány) a korabeli térképen

Forrás: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/>

A 70-es évek második felében megindult az élet a faluban, kezdett kialakulni a falu közössége. A jobbágyok helyzetén *Mária Terézia* 1769-ben kiadott rendelete (az úrbéri terhek rendezése) javított némileg. Az úrbéri rendelet rögzítette a bökényi földesurak, a nemesek és a jobbágyok közötti egyezséget. Abban az időben 66 jobbágy neve ismert Bökényben. A becslések szerint ezek 20 %-a volt egész telkes, 70%-a fél-, illetve negyedtelekkel rendelkezett, 10%-uk házhelyes vagy anélküli zsellér volt.

A magyar községekre jellemzően itt is a féltelkes jobbágycsalád egy 600 négyszögöles portát kapott, külső telekként pedig 16 hold szántót, ehhez járult még a belső házhelyek kiegészítéseként 6 - 6 hold. A földeket nem jelölték ki, hanem évente nyilazták ki a falusi határból.

Ezek fejében a jobbágycsalád évente 26 napon *marhás jószággal* (igás állattal) volt köteles robotot végezni, vagy helyette 52 napon keresztül iga nélkül – *kézi robotot* ellátni. Emellett fél icce vajat, egy kappant, egy csirkét, 6 darab tojást és telkenként árendába 1 forintot volt köteles beadni a földesúrnak.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Kik költöztek Bökénybe a XVIII. század első felében?*
- *Hol kaptak földet a jobbágyok? Mivel tartoztak a földesúrnak a jobbágyok a földekért?*
- *Mit tartalmazott az úrbéri rendelet?*

11. téma. Bökényiek Kossuth zászlaja alatt

1848. március 15-én a Pesten kitört forradalom hírére többek között Bökényben is kitörő örömmel fogadták. *Kossuth Lajos* felhívására közel 50 bökényi férfi fogott fegyvert. Sokan jelentkeztek nemzetőrnek, katonának. Többen a *Kazinczy-hadtest* katonájaként és tisztjeként a fegyverletételig küzdöttek a magyar szabadságért.

Az eddigi kutatások szerint Bökénynek két kiemelkedő hősét ismerjük.

Újhelyi Sándor nemzetőr-őrnagy 1812. december 13-án született Bökényben. Birtokos nemesi család sarja, apja gazdálkodó. A bécsi hadmérnöki akadémián végezte tanulmányait. 1848-ban országgyűlési képviselő volt. Az 1848. március 23-án Nagyszőlösön tartott vármegyei közgyűlésen ő számolt be a március 15-i pesti eseményekről. 1848. augusztus 16-tól az ugo-csa vármegyei nemzetőrség őrnagya. 1849 nyarán a Kazinczy-hadtestben szolgált. Később is részt vett a vármegye közéletében.

Fóris István főhadnagy 1820. november 20-án született Bökényben. Máramaroszigeten és Szatmáron tanult, a jogot Kecskeméten, a jurátusi idejét pedig Pozsonyban végezte, ahol megismerkedett Lator Gáborral. 1848 tavaszán királyi táblai jegyzőként belépett a Debrecenben alakuló 10. honvéd zászlóaljba, ahol őrmesterként kezdte a szolgálatot. Részt vett a délvidéki

harcokban. 1849. június 19-én már hadnagy a Csanádon szerveződő 90. zászlóaljnál. Állítása szerint főhadnagyként szerelt le. A harcok végeztével hazakerült és a közügyekben tevékenyen kivette a részét. 1867-ben Ugocsa vármegye főjegyzőjévé, majd főszolgabírájává választották, később törvényhatósági bizottsági tag, a Máramaros-Ugocsa Egyházmegye tanácsbírája lett. 1890-ben visszavonult gazdálkodni bökényi birtokára. Évtizedekig a bökényi gyülekezet főgondnoka volt, emellett a vidék hagyományainak gyűjtője. Móricz Zsigmond a XX. század elején számos népdalt jegyzett le tőle Bökényben. Az ugocsa vármegyei honvédegyelet tagja volt. 1902. november 16-án hunyt el Bökényben.

A gyászjelentését testvére, **Fóris Gábor** tette közé az *Ugocsa* című lapban: „*Id. Fóris István, volt vármegyei főtisztviselő...*” Ezek szerint volt egy ifj. Fóris István is, akiről nincsenek adataink, akárcsak a Fóris-kúria sorsáról sem.

A hosszú és tartalmas életet élt katona, politikus és közéleti tisztviselőt a bökényi református temetőben helyeztek örök nyugalomra. Id. Fóris István fekete márványból készült síremlékének felirata: „*Fóris István / 1820–1902 / megh. nov. 16. / 1848/49-es honvéd hadnagy, / Ugocsa vármegyei / főjegyző, főszolgabíró, / egyházmegyei / tanácsbíró. / Áldott emlékének!*”

Id. Fóris István síremléke a tiszabökényi temetőben

Fotó: Fuchs Andrea

Emlékezete. Az ugocsai '48-as megemlékezések sarokköve gyakorlatilag a rendszerváltás óta Tiszabökény és Fóris István honvédhadnagy síremlékének megkoszorúzása. Ilyenkor Tiszabökényi Gimnázium nagytermében a tanárok vezetésével az oktatási intézmény tanulói életképek,

dalok, versek formájában elevenítik fel 1848 szellemét, a márciusi ifjak törekvéseit és a forradalom legnagyobb vívmányát: a nemzeti egymásra találást.

Fóris István unokája jelenleg Budapesten él –**Fóris Kálmán** malenkij robotos túlélő 2023-ban töltötte be 98. életévét.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Kik a nemzetőrök?*

- *Ki volt Kossuth Lajos?*

Kossuth-nóta

♩ = 90

Kossuth La-jós azt ü-zen - te, el - fogyott a re-gimént - je.

5 Ha még egy - szer azt ü - ze - ni, mind - nyá - junk - nak el kell mën - ni.

9 Él - jën a ma - gyar szabad - ság, él - jën a ha - za!

- Kik voltak a szabadságharc idején a nemzetőrök?

- Sorold fel Bökény azon kiemelkedő személyiségeit, akik Kossuth zászlója alatt harcoltak?

- Közülük kinek van sírhelye a bökényi köztemetőben?

---

12. téma. A kiegyezés időszakában

A XIX. század második felében a vármegyében dúló kolerajárványnak falvanként is sok halottja volt. A települések veszteségeiről a korabeli lapok, hatósági jelentések, valamint az 1885. július 5-én Nagyszőlősen megindult az *Ugocsa* című lap tudósítói is beszámoltak.

Kolerajárvány korabeli ábrázolása

Forrás: <https://bparchiv.hu/statikus/simon-katalin-v-laszlo-zsofia-az-1831-es-kolerajarvany-pest-budan>

A krónikások szerint a tomboló járvány Bökényben is több száz lakost vitt el. A halottakat a falu beltelkén kívüli *Kolerás-dombon* temették el. Ezt a halmot az 1960-as években a helyi gazdaság ledózerolta, a földet útszélesítésre elszállította. Bökényt más természeti csapás sem kerülte el. Súlyos károkat okozott a Tisza áradása, a jégverés, a szárazság stb.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Miért olyan félelmetes betegség a kolera, hogyan küzdöttek ellene a történelem során?*

A kolerajárvány okozta emberveszteség újabb munkaerőhiányt okozott a magyarlakta településeken. Ez előidézte az újabb szláv, román betelepítési hullámot, amely századfordulót követően a szlávok javára megváltoztatta Ugocsa vármegye etnikai térképét. A növekedési ütem számszerű adatai szerint 1857-ben a vármegye összlakossága 54 426 fő, ebből 32 384 magyar, 16 968 ruszin, 5 143 román nemzetiségű. 1910-ben 75461 lakosa van a vármegyének, ebből 28 852 a magyarok, 32 076 a ruszinok, 8 830 a románok száma.

Az eltelt 53 év alatt 21 035 főre tehető a vármegyei népesség gyarapodása. 18 105 fővel növekedett a ruszinok száma, míg a magyaroké 3 582 fővel csökkent. Ezáltal kisebbségbe került a magyarság, amely nem tudta pótolni az elmúlt évtizedek tragikus emberveszteségeit. Az erdős Kárpátokból Ugocsába telepedett rutén/ruszin népelem *dominanciát szerzett* a már régóta ott élő, letelepedett életmódot folytató magyar népelem fölött. Ez a kép még árnyaltabb, riasztóbb lett az elkövetkező évtizedek folyamán.

A XIX. század második felében a fentebb ismertetett pusztításokat nagy változások követték. A jobbágyság felszabadítása után a mezőgazdaságból élő parasztság élete is jobbra fordult. A lakosság száma Bökényben is fokozatosan növekedett. 1900-ban 804, 1910-ben 866 főről tudósít a korabeli statisztika. A településen új utcák nyíltak, a Bökény és Farkasfalva közti főút a századforduló után összeépült. A község növelte önállóságát, önerőből láthatta el az utak, hidak karbantartását. A hatóság az egyházi népiskolák mellett a községi iskolák létesítését rendelte el. A népoktatási törvény értelmében Bökényben is a református felekezeti iskola mellett beindult az államilag fenntartott elemi népiskola is.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

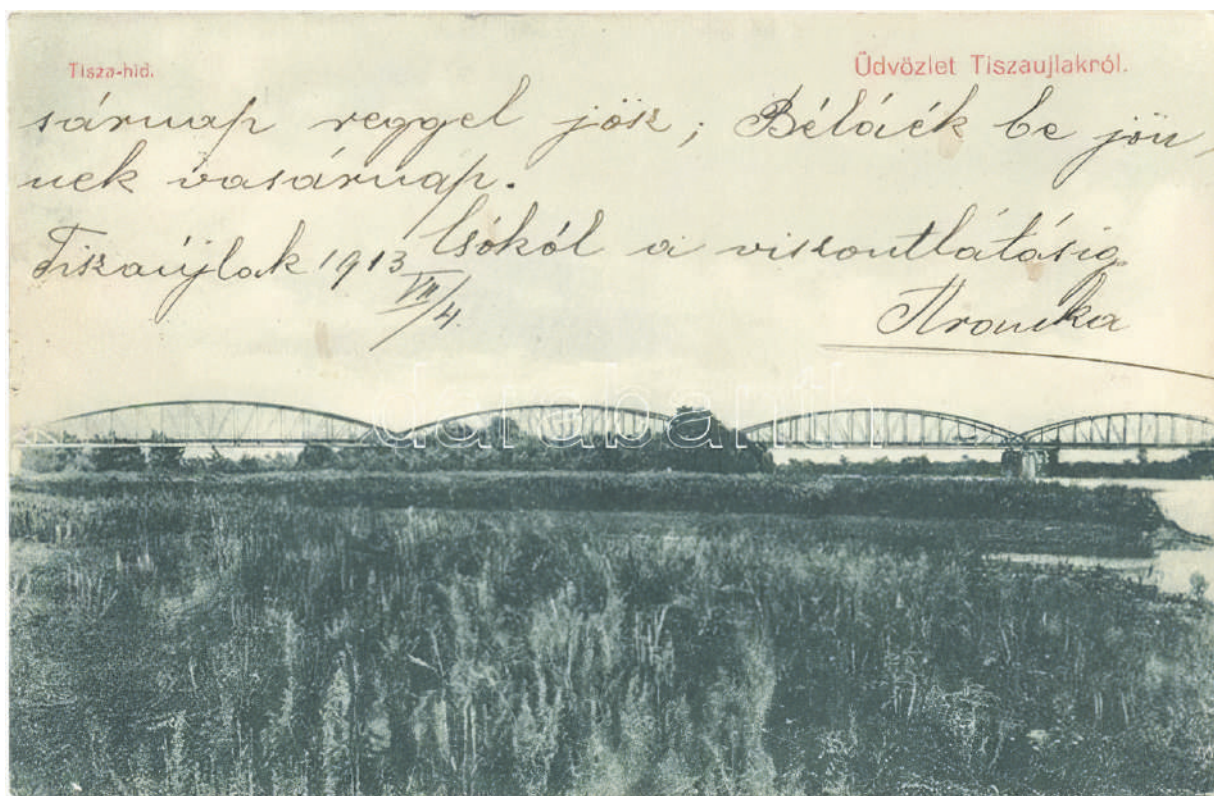
- Mikor vesztette el Ugocsa vármegye a magyarságának többségét?
- Milyen tragédiák okozták az ugoicsai magyarság létszámának fogyását?
- Melyik népcsoport vette át a vezető szerepet?
- Miért növekedett Bökény lakosságának száma a kiegyezés utáni években?

Kiemelt esemény a Tisza-híd építése, és a Turulmadaras emlékmű avatása. Az első acél-szerkezetű Tisza-híd építése 1891-1893 között *Czekelius Aurél* nevéhez fűződik. Ezt megelőzően a *bökényi-újlaki legendás tiszai réven* lehet átkelni, ezért is volt híres Tiszaújlak a tiszai révről és sókikötőjéről már a középkorban is. A máramarosi hegyvidékről az aknaszaltinai sóttutajon szállították ideig, így lett az 1400-as évek elejétől a térség fontos sóelosztó és -továbbító központja és a só tárolására már abban az időben több raktárt építettek, és lakosság és az állatállomány sóval való ellátását a királyi kincstára bonyolította. A Tiszán tutajokkal leúsztatott szálfáknak, illetve más árucikkeknek is itt volt a kikötője évszázadokon át.

Az első tiszaujlaki Tisza-híd képeslapon, 1891-1944

Forrás: https://mandadb.hu/tetel/348074/Tiszaújlak_Tiszahíd

Az első tiszaujlaki Tisza-híd képeslapon, 1891-1944

Forrás: <https://www.mutargy.com/konyv-papirregiseg/1913-tiszaújlak-vulok-vilok-vylok-tisza-hid-tisa-bridge>

Az első acélszerkezetű Tisza-híd megnyitásának felbecsülhetetlen gazdaság-, forgalom- és kapcsolatélénkítő jelentősége volt, amely Bökényt és vele együtt a Tiszahát falvait is összekapcsolta a Tiszántúli területekkel.

Mint ismeretes, a **II. Rákóczi Ferenc** vezette szabadságharc óta eltelt kétszáz év alatt ez a tiszaháti vidék is sok változáson ment át. Tiszaújlakot bekötötték az Alföld keleti peremét körbeölelő vasúti hálózatba, és Tiszabecs irányába, a folyó fölött immár közúti vashíd feszült.

1903 tavaszán a magyar parlamentben folyt az obstrukció a véderőfejlesztés ellen. Az újoncszám felemelésének kérdése a májusi Szatmár vármegyei közgyűlésen is felfokozott hangulatot teremtett. Ebben a légkörben terjesztette elő Nagy Sándor tiszteletbeli főjegyző a tiszabecsi csata emlékét megörökítő javaslatát. A közgyűlés egyöntetű lelkesedéssel határozatot hozott arról, hogy ünnepi megemlékezés keretében, egy emlékoszlop felállításával jelöljék meg a csata helyszínét. Emlékbizottságot hoztak létre, amelyben kormánypárti és ellenzéki tagok is részt vettek, és elnökekül **Nagy Sándort** választották. A bizottság közadakozásból kívánta megvalósítani az emlékművet. Elsősorban Szatmár vármegye közönségét szándékoztak megszólítani, de a kezdeményezéshez csatlakozott Ugocsa és Szatmárnémeti szabad királyi város is.

Így vált a századforduló utáni időszakban az egyik országos szintű kiemelkedő eseményévé 1903. szeptember 20-án a II. Rákóczi Ferenc turulmadaras emlékművének felállítása Bökény, Tiszabecs, Tiszaújlak határában szabadságharc 200. évfordulója évében. A bökényi

lakosság is hazafias dalokat énekelve tisztelgett a turulos emlékoszlop avatásán a Nagyságos fejedelem emléke előtt.

Üdvözlét a tiszabecsi Harczmezőről 1903 Szeptember 20.

Forrás: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2021/01/22/rakoczi-emlekek_tiszaujlak

XIX. évfolyam, 36. szám. Megjelenik minden vasárnap. Nagy-Szöllős, 1903. szeptember 6.

UGOCSA.
TÁRSADALMI, KÖZGAZDASÁGI ÉS SZÉPIRODALMI HETILAP.

A tiszaujlaki Rákóczi-ünnep programja.

Lavocsa. Elnyi vasárnapon tartják szeptember 20-án, reggel 6 óra 30 perctől a 2001. számú választmány által szervezett "Tiszaujlaki".

1. Szeptember 20-án, délután 4 óra 45 perctől kezdés a tiszaujlaki rakoczi-ünnep az emlékoszlop avatásával. A rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

2. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

3. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

4. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

5. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

6. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

7. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

8. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

9. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

10. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

11. A rendezvény keretében az emlékoszlop avatásánál, majd a rendezvény 200. század utolsó felében kezdődött, majd a második világháború idején felújították és a mai napig megőrizték az eredeti formáját.

Forrás: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2021/01/22/rakoczi-emlekek_tiszaujlak

Sajtóhírek az emlékmű felavatásáról

(Olvasmányok)

„Szatmár és Ugocsa vármegyék, továbbá Szatmár sz. kir. város törvényhatóságai ez évi szeptember 20-ik napján a tiszabecsi harc mezején ünnepet szentelnek II. Rákóczi Ferenc szabadságharca emlékének s arra meghívták vármegyénk törvényhatóságát, Beregszász várost, Mező-Vári, Mező-Tarpa és Vásáros-Namény községeket és vármegyénk egész közönségét. Gyülekezés helyéül a tiszaujlaki vasúti állomás szolgál, a honnan a közönség délelőtt ½9 órakor indul az ünnepély színhelyére.”

Forrás: Értesítés a tiszabecsi Rákóczi-ünnepély tárgyában. In. Bereg, 30. évf. 36. sz. (1903. szept. 6.), 2. – OSZK, Törzsgyűjtemény

„A leleplezés fényes ünnepség keretében folyt le. A szatmármegyei függetlenségi párt, mely annak idején ellenezte, hogy a tiszabecsi győzelem emlékoszlopát Tisza-Ujlakon, Ugocsamegyében állítsák föl, külön emléket állíttatott Tiszabecsen, melynek szintén ma volt az ünnepi leleplezése. A kettős ünnepre mintegy húszezer főnyi közönség gyűlt össze, de a rendezőség a nagy tömeget oly tapintatosan osztotta meg, hogy az ünneplők közt – bár tartani lehetett tüntetéstől – egyetlen szóváltás sem történt. Az ünneplők seregéből először azok indultak el a tiszaujlaki pályaudvarból, a kik Tiszabecstre mentek és csak ezeknek elvonultával indult meg a törvényhatóságok ünneplő menete a tiszaujlaki emlékhöz.”

Forrás: Tisza-Ujlak, szept. 20. In: Budapesti Hírlap, 23. évf. 259. sz. (1903. szept. 21.) 3. – OSZK, Törzsgyűjtemény.

„A szózat eléneklése után gróf Csáky László, Ugocsa vármegye főispánja megnyitotta az ünnepséget. Dr. Fechtel János szatmári tanár mondotta az ünnepi beszédet. A beszéd lelkes hatást keltett. Végeztével Illyés Bálint elszavalta Rákóczi visszatér című költeményét, Magos Gábor eljátszotta tárogatón Rákóczi kesergőjét s azután Nagy Sándor szatmármegyei tiszteleti főjegyző elmondotta az ünnepi beszédet, mely alatt lehullott az emléket takaró lepel. [...] Az emlékmű hat méter magas feltöltésen hét méternyire nyúlik az égnek. Szinyérváraljai trahit-turfkőből készült, rajta három fekete andezit táblával, tetején egy méter magas és két méter átmérőjű, bronzból öntött turul madár van. A szép emléket Kepes Sándor szinyérváraljai gyáros készítette.”

Forrás: Rákóczi-ünnepek. In. Hazánk, 10. évf. 223. sz. (1903. szept. 22.), 5. – OSZK, Törzsgyűjtemény.

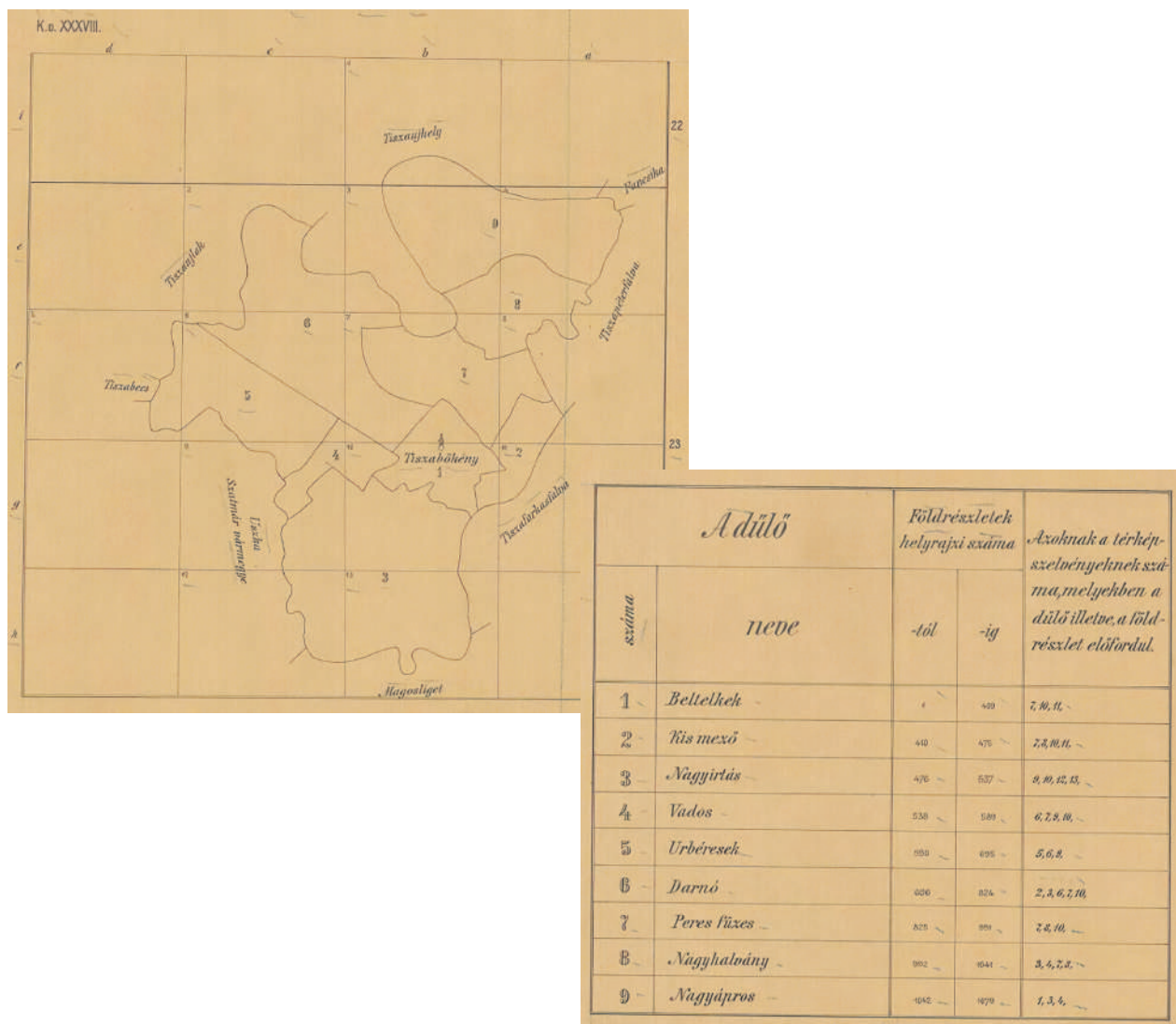
„Az első táblán: „Istenért, Hazáért, Szabadságért! II. Rákóczi Ferencz szabadságharcának kezdetén vivott 1703. július 14-iki tiszabecsi győzelme 200 éves emlékezetére.”

A második táblán: „Si Deus pro nobis, quis contra nos. [Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk.]”

A harmadik táblán: „Emelte Szatmár- és Ugocsa vármegyék és Szatmár-Németi szabad királyi város hazafias közönsége, 1903. szeptember hó 20-án.”

Forrás: A tiszaujlaki Rákóczi-ünnep! In.: Ugocsa, 19. évf. 39. sz. (1903. szept. 27.), 2 – OSZK, Törzsgyűjtemény.

Az „amerika-láz” a bökényieket is hatalmába kerítette. Az 1900-as évek elején a munkanélküliség a felvidéki vármegyékben is jelentősen megnőtt. Többek között Bökényben is megjelentek amerikai munkaközvetítő irodák ügynökei. Az általuk kifejtett agitáció, illetve „amerika-láz” hatására 1880 és 1920 közötti évtizedekben egyre többen indultak el az USA-ba szerencsét próbálni. Mások mellett a **Dupka-család** közel tíz tagja szállt hajóra és dolgozott a tengerentúli országban. De kivándoroltak jónéhányan Franciaországba és Belgiumba is, sokan bányamunkát vállaltak. Egy részük örökre kint maradt, másik részük „amerikás magyarként” hazatért. Megtakarított pénzéből családi házat épített, földet vásárolt és folytatta a családi gazdálkodást. A XX. század elején a „megtollasodott amerikások” személyében új földbirtokosok, tanyatulajdonosok jelentek meg a községben.

Tiszabökény Ugocsa vármegyei kisközség kataszteri térképének másolata az 1917. évi mérnöki helyszínelés szerint. Másolat; Magyar állami nyomda, Budapest, 1918; 57. téka. Mellékábra, melléktérkép: áttekintő térkép; kimutatás a dűllőkről.

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára • S 76 Kataszteri oleáták (1856-1943) • S – Térképtár. (<https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/13378/>)

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Milyen nagy horderejű események mentek végbe a kiegyezés utáni években?*
- *Milyen országokba vándoroltak ki a munkát kereső bökényiek és hogy nevezték őket?*

13. téma. Az I. világháború évei

Az I. világháború idején térségünkben is jelentkeztek a gazdasági gondok. A kiegyezéskor elkezdődött gazdasági fellendülés megtorpant. A munkaképes férfiakat (kisbirtokosok, gazdálkodók, kereskedők) nagy számban hívták be katonának. A 85. sz. gyalogezred, a kassai 6. számú szekerész osztag, a 3., 12., és a 20. számú honvéd gyalogezred kötelékében vitték őket a frontra. A túlélők beszámolóit, naplói alapján tudjuk, hogy honvédeink végigharcolták a lengyelföldi, galíciai csatákat, az orosz és erdélyi ütközeteket, sokan az olasz harctéren fejezték be a háborút. A bökényi és a farkasfalvi férfiak közül 17-en haltak hősi halált. Testük jeltelen sírokban pihen.

Ismertek azon katonahőseink nevei, akiket személyes bátorságukért tüntettek ki 1914–1918-ban:

Borsos József ifj. (1890) fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban 1918. februártól a 85. gy.e. kötelékében a kiképzés után karhatalmi zlj-hoz került, itt szolgált az összeomlásig. (BVI, 146)

Borsos József id. gazdálkodó. A világháborúban 1916-tól a kassai 6. szekerész osztag kötelékében az orosz fronton harcolt, fogságba esett, ahonnan 1918-ban tért haza. (BVI, 146)

Fóris Miklós (1895) gazdálkodó. Bevonult 1914 decemberében a 3. hgye-hez, t. hdgy. Az orosz és az olasz hadszíntéren küzdött, kétszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Az összeomlás után is a cseh és román megszálló katonaság ellen, kis létszámú általa szervezett csapatokkal hősiességgel küzdött. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Toldy Gábor vitéz (Gubács, 1893) Tiszabökényben dohánykertész, t. őrv. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be a cs. és kir. 85. gye-hez, melynek kötelékében az orosz, olasz hadszíntereken küzdött, és az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: arany v.é., bronz v.é., K.cs.k.

A bökényi Toldi Gábor örvezető vitézi hőstette

(Olvasmány)

A Manilova – a cs. és kir. 85. gyalogezred tábori újság – egyik számából megtudjuk, hogy ezek közé tartozott a Col Fenilon térségében az 1918. június 15-i csatában harcoló és arany vitézségi éremmel kitüntetett „TOLDI GÁBOR örvezető, a 2. század rajparancsnoka, egyike június 15-e legkiválóbb hőseinek. A 2. század első rohamhullámában haladt előre, s amikor rajtaütöttek az ellenségen, parancsnoka oldalán haladva a legvakmerőbb bátorsággal egymás után viszi véghez a legjobb haditetteket, amelyek, mint ragyogó mintaképei lehetnek a támadásban való körültekintés, ügyesség, a helyzet kihasználása és az ellenség szándéka megelőzésének.

Észreveszi, hogy egy oldalozó ellenséges géppuska milyen veszteségeket okozna az előnyomuló rohamhullámnak, jelenti parancsnokának, Szabagyuk zászlósának, míg ez utóbbi megtámadja a géppuskafészkét, addig Toldi oldalból kapja, kézigránáttal szétveri a géppuskát, annak személyzetét elfogja. Nemsokára hasonló eset történik. Ugyancsak Toldi sasszemei veszik észre az ellenséges géppuska képében lappangó veszedelmet, mely már a mi támadóhullámunk balszárnyát tűz alá fogta, Toldi kézigránátjai örökre elnémították ezt a veszedelmes golyó /olvashatatlan fél sor/ verni. A támadás folyamán olasz ellentámadást /olvashatatlan letépett két szó/. Toldi ez alkalommal is olyan vakmerőséget, de ezzel együtt olyan páratlan gyors ítélőképességet és körültekintést mutatott, hogy az mindenki csodálatát kivívta. Néhány emberével állott csak az olasz századdal szemben, amikor azok ellentámadást kíséreltek meg. Kitért előlük s mikor túlhaladtak rajta, akkor oldalból és hátulról zúdította rájuk a kézigránátokat, amivel súlyos veszteséget okozott az ellenségnek, de egyúttal határtalan ijedelmet is okozott soraikban, úgy, hogy az egész század megmaradt emberei fogságába esett.

A Col Fenilonon is szépen kivette részét a támadásból. Egy géppuskás kaverna legénysége megadta magát, de a tiszték tovább lőttek. Toldi szépen odacsúszott a kaverna szájához s egy kézigránátot bevágott a nyíláson, majd behatolt s az ott lévőket mind elfogta. Mikor pedig már nem volt lőszer, köveket gyűjtött össze s azzal harcolt. Sikerült is az ellenséget feltartóztatnia. Mindezekon kívül mindenütt a legkiválóbb ügyességgel, embereit kímélve, a legnagyobb önfeláldozással harcolt, biztatta, buzdította őket, s egész magatartásával méltónak bizonyult a legnagyobb kitüntetésre, az arany vitézségi éremre, melyet bajtársai jelenlétében az ellenség előtt tűzött parancsnoka a mellére.” (Az iratcsomó másolatát v. Toldi Gábor lánya: Toldi Katalin Ilona (özvegy Papp Andrásné 2015 augusztusában bocsátotta rendelkezésünkre.)

Toldi Katalin Ilona 2015-ben emlékművet állíttatott édesapja v. Toldi Gábor tiszteletére a tiszabökényi Árpád-házi Szent Erzsébet templom parkjában

Fotó: Fuchs Andrea

Az I. világháborúban hősi halált haltak emlékének megőrzésére 1939–1941 között emlékmű állítását kezdeményezték a községben. Ez a terv a II. világháború miatt nem valósult meg. Vé-

gül a Tiszabökényi Római Katolikus Egyházközség nevében **dr. Dupka György** történész a levéltári okmányok alapján elkészítette és egybeszerkesztette a 17 tiszabökényi, farkasfalvi; a 16 péterfalvi, tivadarfalui és a 4 forgolányi hős nevét tartalmazó emléktáblát, ami ma itt látható az Árpád-kori Szent Erzsébet templom falán.

Fotó: Fuchs Andrea

Névjegyzék az I. világháború hősi halottairól. Az I. világháború befejezésének 100. évfordulóján, 2018. szeptember 30-án a Tiszabökényi Római Katolikus Egyházközség kegyeletből a templom falán emléktáblát állított azoknak a katonaaldozatoknak a tiszteletére, akik a hazáért hősi halált haltak 1914–1918-ban.

A táblán szereplő névsor:

<i>Tiszabökény/ Farkasfalva:</i>	<i>Tiszapéterfalva/ Tivadarfalva:</i>
<p>Balogh Lajos (1885. - 1916.XI.20.) Bodnár Mihály (1885. - 1917.IV.30.) Csapóczy Elek (1889. - 1916.VI.22.) Jakab Zsigmond (1896. - 1917.II.09 v.12.) Dankovics Mihály (1882. - 1917.V.23.) Erdélyi Mihály (1892. - 1917.VIII.24.) Fóris Lajos (1887. - 1914.VIII.26.) Halász István (1889. - 1915.VIII.13.) Király Zoltán (1893. - 1914.X.02.) Komiczky János (1896. - 1915.IX.02.) Lakatos József (1883. - 1915.VIII.18.) Matuz Mihály (1898. - 1918.V.23.) Páva György (1871. - 1916.VI.12.) Petróczi Antal (1895. - 1916.V.25.) Szabó Árpád (1899. - 1918.III.14.) Tamók Sándor (1886. - 1915.VII.01.) Váradi András (1892. - 1915.V.05.)</p>	<p>Ary Imre (1875-1915.VIII.01.) Ary József (1890-1915.I.01.) Barta András (1885-1915.V.26.), Bocskai Mihály (1883-1914.X.29.) Bocskay Ferenc (1882-1914.X.16.) Csatlós Elek (1892-1914.X.30.) Fekete Gábor (1890-1915.V.10.) Gyarmati Sándor (1883-1917.X.28.) Homoki Károly (1876-1916.VII.03.) Kovács Géza (1888-1916.I.21.) Nagy András (1897-1918.VI.19.) Pricsinya József (1894-1916.XI.10.) Tomory Sándor (1889-1914.XI.12.) Varju László (1877-1917.IV.27.) Veres Gábor (1896-1915.X.08.) Vida Károly (1883-1917.I.04.)</p>
<p><i>Forgolány:</i> Kádár Ferenc (1895-1915.V.10.) Kádár Endre (1895-1915.III.11.) Nagy Elek (1885-1915.VI.23.) Tusa József (1895-1915.II.12.)</p> <p>Sírjuk távolban, emlékük szívünkben.</p>	

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Mit nevezünk kiegyezésnek?*

- *Sorold fel azokat a katonai ezredeket és front helyszíneket, ahol a bökényiek részt vettek az első világháború idején!*

- *Mi őrzi ma Bökényben az I. világháború hőseinek emlékét?*

- *Nézz utána a történetben emlegetett helyneveknek és csatáknak! Hol található Doberdó, Isonzó, a Piáve folyó?*

- *Írj rövid ismertetőt az I. világháborúról ide!*

---

14. téma. Az őszi 1918-as forradalom, a Tanácsköztársaság és a román megszállás

Az 1918-as őszi 1918-as forradalom eseményei nem érintették Tiszabökényt. 1919 áprilisában Tiszabökényben az országos események hatására, a bolsevik eszmékkel felvértezett **Kun Béla** és társai utasításra megalakultak a tanácsi szervek. Terjesztették a Nagyszőlősön hetente kétszer kiadott *Ugocsi Munkás* című lapot. Hogy az alig 40 nap alatt mi történt a községben, nem tudjuk, mert hiteles irat nem maradt fenn. Az utólagosan keletkezett írások és a szóbeli emlékek mind arra utalnak, hogy a tanács tagjainak legnagyobb érdeme, hogy Tiszabökényben említésre méltó esemény, atrocitás nem történt.

A román királyi hadsereg különítményei 1919. április 23. – 1920 májusa között tartották megszállva Tiszabökényt. Szétesett a magyar polgári társadalom. Tiszaújlak–Tiszabökény térségének román parancsnoksága valóságos hajtóvadászatot indított a helyi ellenálló magyar személyiségek ellen. Az élelmiszer beszolgáltatását megtagadó egyik bökényi gazdálkodót deresre húzták, megvesszőzték. A román intervenciót elítélő **György Ferenc** tiszaújlaki lakost, költőt, újságírókat is letartóztatták. Ezt az eseményt egyik versében is megénekelte.

Emlékezés egy börtönre

(Olvasmány, György Ferenc verse)

*Csend. Hideg hajnal. Fejem lehajtom
Hűs rácsára bús cellám falának.
A szél kocog be rám az ajtón,
Dúdol dalt álombajtón...
Sóhajaim de messze járnak:
Május 1. És künn fehér világ. A hó esik...
Holnap bitó. És vége. Élni úgysem édes itt...
Arasznyi, mit látok, előttem a tér.
És minden, minden dermedt, hófehér...
A friss, piros szájak már kékre váltak tán...
Almavirág nem rózsállik a fán...
És holt ököl szorít tört zászlónyelet...
És elveszett a Május... Elveszett...*

-----
*Könnyes csókom éri halovány halántékán
Az éretten ezüstre vált haját.
Más semmi, semmi nem maradt nekem,
Hogy kinyitották a tömlőcajtót
És visszaadták az anyámat,
Azon a fehér májusreggelen...*

1919. május 1. Román fogságban. A hó esik.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

Mit jelentenek az alábbi fogalmak?

- *Monarchia*

- *Népköztársaság*

- *Tanácsköztársaság*

---

15. téma. Kisebbségi élet a cseh világban: 1920–1938

Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés (1920. június 4.) következményeként a történelmi Magyarország kétharmad része a szomszédos államokhoz került, ötmillió magyar anyanyelvű honpolgár került kisebbségbe.

Kárpátalját, illetve új nevén *Podkarpatszka Ruszt* (amelyhez az ugoicsai Tiszabökény is tartozott) Csehszlovákiához csatolták. A régió 1938-ig Csehszlovákia része volt, amikor is az első bécsi döntés értelmében visszakerült Magyarországhoz.

Ugoicsa vármegyét is jelentős területi veszteségek érték. A vármegye 1213 km²-es területét kettéosztották: a 809 km²-es északi részét Csehszlovákia, a 404 km²-es területű déli részét pedig Románia kapta meg. Magyarországnak csak *Nagyhódos* és *Garbolcz* közelében lévő két kis lakatlan rész maradt meg.

A csehszlovák időben a falu neve: *Beken*, lakossága ekkor több mint ezer főre tehető. Az új hatalom helyi képviselői ebben a községben is csehszlovák típusú népiskolát szerveztek, falai közül kiűzték a keresztény magyar nemzeti ideológiát. Az állami magyar tannyelvű elemi iskola 3 osztályból állt, ahol 3 tanító oktatott. Engedélyezték a református magyar elemi iskola műkö-

dését is 1 osztállyal, 1 tanítóval. A két templomos falu történelmi egyházai (református, görög-katolikus) is megerősödtek.

Forrás: <https://reformatus.hu>

A harmincas évek egyik legnagyobb szomorú eseménye, hogy 1933-ban kiöntött Tisza a fél falut, köztük a családi házakat, gazdaságokat is elárasztotta. Óriási kár keletkezett, amely hozzájárult az egyes családok elszegényesedéséhez, újra nagyfokúvá vált a munkanélküliség. A módosabb gazdáknak a termőföld, az állattenyésztés, a dohánytermesztés stb. nyújtott megélhetést. Az eredményes gazdálkodás több területen fellendülést hozott.

Az időszak is egyik fő jellegzetessége volt, hogy olyan kisközösségek jöttek létre (*pártok, egyesületek, egyletek, körök*), amelyek a közös, kisebbségvédelmi értékrend szerint közös célért szerveződtek (*gazdakör, sportkör, kulturális egyesület, egyházi szervezetek, az országos magyar pártok helyi alapsejtjei* stb.).

A harmincas évek második felében felütötte a fejét a *háborús propaganda*, ez formálta a közhangulatot, megkezdődött az újabb háborúra való felkészülés, egyre többen abban bizakodtak, bekövetkeznek a területi visszacsatolások.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *A Monarchia összeomlása után területileg hogy változott az ország képe? Az elcsatolt országrészek mely országok fennhatósága alá kerültek?*

- *Mikor és hol kötötték meg a trianoni békeszerződést?*

---

16. téma. A „visszajött” magyar világ: 1938-1944

A bökényi lányok és fiúk szépen kiöltözve, népviseletben fogadták a díszkapu alatt bevonuló honvédeket. 1938–1944 között Ugocsa vármegye, így Tiszabökény is visszakerült Magyarországhoz kötelékébe. Az új közigazgatási beosztás szerint a települést a Tiszapéterfalvai körjegyzőséghez sorolták, ott volt a posta és a csendőrség is.

1941-ben a község lakóinak száma 1166. Felekezeti megoszlás szerint: 98 római katolikus, 618 görögkatolikus, 2 evangélikus, 354 református, 94 izraelita.

A község területe: 2445 kat. hold. Hozzá tartozó lakott helyek: *Király tanya, Kazányi tanya, Lebovics tanya, Nyárfás tanya, Stark tanya, Zágony tanya.*

A 15 holdon felüli föld és erdőbirtokosok: *Király Lőrinc, Fóris Miklós, Fóris Elek, Dupka István, Kádár Pálné, Komáromi Sándor, Mándy Kálmánné, Stark Dezső, Stefán Mihály, Dupka György, ifj. Czapáry Dénes, Czapáry Karola, Kölcsey Ferenc, Czapáry György, Czapáry László.*

A községi elöljáróság tagjai: **Dupka György** bíró, **iff. Borsos András** helyettes bíró, **Kiss Gábor**, **Kölcsey Ferenc** tanácsosok.

Egyházak és azoknak vezetői: református egyház: **Sütő Dezső** református lelkész. – görögkatolikus egyház: **Kökörcsény Pál** lelkész.

Iskolák, azok igazgatói és tanítói. Állami elemi iskola: **Huszt Lajos** igazgató, **Márkus Menyhért**, **Fóris Miklósné sz. Kövér Emma**, **Zsedényi Valéria** tanítók. Református elemi iskola: **Kocsis János** tanító.

A Kassát ért bombázások után 1941-ben Magyarország is belépett a háborúba. A harcokban eltűntekről, a hősi halottakról szóló jelentések, az emelkedő árak szorongással töltötték el a bökényieket is. Egyre több férfi kapott behívót és került ki a keleti frontra. Felgyorsult a levették kiképzése. Újra megváltoztak a falu életviteli feltételei. Például tiszabökényi iskola is tanító nélkül maradt, mert a férfiakat behívták katonának. 1944 végéig megszűnt az iskoláztatás.

Csupán érdekességként említjük meg, hogy Szabó Lőrinc neves magyar költő a negyvenes években Tiszahát egyes falvait is bejárta, verseiben ott szerzett élményeit verseiben megörökítette:

„Néha bementünk Újlakra, a kis
mezővárosba. Ott már vonat is
volt, s állomás, aszfalt és üzletek.
Gyalog mentünk, vagy, hogyha szekeret
kaptunk, Bökénynek, a vashídon át.
Révészek és komp szelte a Tiszát;
a becsi part még Szatmár volt, s az, a
másik, az északi, már Ugocsa;”

Forrás: Szabó Lőrinc: Tiszaújlak. (Tücsökzene. Rajzok egy élet tájairól: 1945–1957). In. Szabó Lőrinc összes versei Budapest, Szépirodalmi, 1988 – Magyar Elektronikus Könyvtár

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Mikor volt az első bécsi döntés? Hogyan változtak meg Magyarország határai a feltetele következtében?

- Írd össze, milyen országokhoz tartozott Kárpátalja az elmúlt száz évben! Milyen államnyelvek voltak?

- Kik azok a leventék?

---

17. téma. A holokauszt bökényi áldozatai

Elévülhetetlen tragédiának számít, hogy 1944 májusában a németek a magyar csendőrség közreműködésével Bökényből elhurcolták valamennyi zsidó lakost, eddigi kutatások szerint ez 99 fő lehetett. A mintegy 22 km-re lévő Halmi vasútállomásra (ma Románia területe), onnan a német birodalom haláltáborába szállították őket, ahonnan csak kevesen térhettek vissza.

A tiszabökényi zsidók közül a holokausztot csak **Swarcz Béla** és **Sára** nevű felesége élte túl. Családjának tagjait a falu tisztelte, aki a helybeliek által elnevezett „héro” jó szándékú boltosa volt. A két lányukat és egyetlen fiúkat is magyarnak nevelték. A 70-es évek elején a Szovjetunióban erőteljesen kibontakozó antiszemitizmus fojtogató légkörét már a tiszabökényi Swarcz csa-

lád sem bírta elviselni, hiszen ki voltak téve a helyi kommunista kiskirályok zaklatásainak. A Swarcz család úgy döntött, hogy hazát cserél. A falu mély megdöbbenéssel fogadta a hírt Izraelbe történő kivándorlásukról.

A holokauszt 70. évfordulóján **dr. Dupka György történész**, a MÉKK elnöke kezdeményezésére az ungvári **Huber Béla**, a Magyar Zsidók Kárpátaljai Egyesülete elnökének és a tiszaujlaki **Weis Miklós** elnökségi tag közreműködésével elkészült a Tiszabökényi holokauszt-emlékmű a 99 elhurcolt zsidó lakos emlékére. Avatására 2014. április 25-én a helyi emlékparkban került sor.

A Tiszabökényi holokauszt-emlékmű

Avatás: 2014. április 25.

Fotó: Fuchs Andrea

A táblára vésett áldozatok nevei:

ÁLDOTT A MÁRTÍROK EMLÉKE!

Szolgáljon e tábla örök emlékeztetőül,
annak a mintegy száz zsidó polgártársnak,
akiket Tiszabökényből hurcoltak el 1944 áprilisában
a náci koncentrációs táborokba:

Berkovics Ella háztartásbeli	Klein Jankele
Berkovics Ignác földműves	Klein Monci
Berkovics Ilona	Klein Simi (csecsemő)
Berkovics Sándor	Klein Mária iskolás
Berkovics Rózsa	Klein Piroska iskolás
Blau Pepi	Lebovics Anna iskolás
Blau Izrael	Lebovics Tibor iskolás
Blau Pepi (Mezőtarpa, 1879)	Lebovics Sára háztartásbeli
Blau Lajos	Mauszkopf Éva iskolás
Blau Dóra	Mauszkopf Fanni háztartásbeli
Blau Adolf	Mauszkopf Katalin iskolás
Blau Etel	Mauszkopf Mór földműves
Blau Herman	Mermelstein Bernát földműves
Blau Armin	Mermelstein Emma háztartásbeli
Deuch Hermina háztartásbeli	Mermelstein Gábor földműves
Deuch Klára iskolás	Michael (Klein) Etel (1925.09.25.)
Deuch Sámuel munkás	Michael Herman (1918.10.19.)
Frid Eszter	Michael Jakov (1878.)
Friedman Dezső egyetemista (1919.)	Michael Áharón
Gédész Klein Gabi	Popovics Ábrahám sakter
Hiller Eszter	Popovics Dóra háztartásbeli
Hiller Béla iskolás	Popovics Lipót iskolás
Hiller Jolán iskolás	Popovics Péter iskolás
Hiller Lejba szabó	Popovics Sámuel iskolás
Hiller Miklós iskolás	Popovics Sándor iskolás
Hiller Péter iskolás	Róth Bálint iskolás
Izsák Ábrahám molnár	Róth Bella háztartásbeli
Izsák Aranka iskolás	Róth Berta
Izsák Barbara iskolás	Róth Béla iskolás
Izsák Ernő iskolás	Róth Gábor iskolás
Izsák Regina háztartásbeli	Róth Hajnal
Izsák Jenő iskolás	Róth Jenő kereskedő
Izsák Zoltán munkás	Róth Olga varrónő
Jakubovics Ábrahám földműves	Róth Olga
Katz Fanni	Róth Paula háztartásbeli
Katz Fanni (1907)	Róth Szerén háztartásbeli
Katz Emma iskolás	Sámuel Dávid munkás
Katz Ignác iskolás	Srajber József szabó (1896)
Katz József iskolás	Stark Dezső földműves
Katz Móric szabóinas (1897. VI. 04.)	Stark Fanni háztartásbeli
Katz Rozália iskolás	Stark Herman földműves
Katz Sámuel szabó	Stark Ignác
Klein Eta háztartásbeli	Stark József földműves
Klein Gizi	Stark Rózsa háztartásbeli
Klein Jenő iskolás	Tarpai Eszter
Klein József földműves	Zelikovics Dávid szabó (1899. X. 06.)
Klein József (1897)	Zelikovics Mór kereskedő
Klein Simon	Zelikovics Rózsa háztartásbeli
Klein Eszter	Zelikovics Simon munkás
Klein (Piroska) Hanalei	

*A holokauszt 70. évfordulóján emeltette
a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
Magyarország Miniszterelnökségének támogatásával,
a Péterfalvai Polgármesteri Hivatal,
Magyar Zsidók Kárpátaljai Egyesülete,
Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet közreműködésével.
2014. IV. 25.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Mit jelent a „holokauszt” kifejezés?

---

18. téma. A szovjet korszak

A háborús események jelentős károkat okoztak Tiszabökény határában is, a visszavonuló magyar és német csapatok vezetőinek parancsára felrobbantották a Tisza-hidat. Így az akadálymentes közlekedés – a helyi lakosok nagy bánatára – Tiszabökény és Tiszaújlak között megszűnt.

A szovjet hadsereg egységei 1944. október 26-án foglalták el Tiszabökényt is. A szovjet háborús propaganda hatására a szláv érzelmű, baloldali bökényi, farkasfalvi, péterfalvi és forgolányi megvezetett fiatalok közül 26-an önként jelentkeztek katonának a szovjet hadsereg és az 1. Csehszlovák hadtest soraiba. Nagy részük a Duklai-hágó ostroma során esett el. Közülük 6 tiszabökényi: **Borsos Sándor** (1907), **Hudácsik András** (1905), **Kovály László** (1911), **Husztai János** (1895), **ifj. Husztai János** (1925), **Szabó Mihály** (1926), valamint egy farkasfalvi, **Posták György** (1909).

Harcban elesett önkéntesek emlékműve

Fotó: Fuchs Andrea

1968-ban a hét bökényi és farkasfalvi nevét is megörökítő monumentális emlékművet, közte egy gyászoló anya szobrát is felállítottak a település központjában.

***

Miután 1944 őszén a szovjet egységek megszállták a Tiszahát településeit, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 1944. november 12–13-án keltezett 0036-os parancsára az NKVD különítményei összegyűjtötték a katonaköteles férfiakat. Azzal a kiagyalt mesével indokolták akciójukat, hogy három napos munkára, azaz „malenkij robotra” kell menni. November 18-án fegyveres kísérettel Tiszaújlak-Beregszász-Munkács érintésével a Szolyvai SZPV-2. sz. hadifogoly gyűjtő lágerbe vitték őket.

A levéltárból előkerült dokumentumok szerint az 1945. július 1-én összeállított helyhatósági (Tiszabökényi Községi Népbizottság, elnök *Szabó István*, titkárhelyettes *Virág József*) lista alapján 106 polgár (1896–1926) tartózkodott ismeretlen lágerekben. Az egyik névsorban a magyar hadseregbe bevonult 51 fő neve is szerepel. A másik listában 55 katonaköteles férfi nevét tüntették fel, akiket civilként 1944. november 18-án internáltak.

A túlélők visszaemlékezése szerint a lágerbe indított csoport kiválogatásában közreműködött egy bizonyos *Dávid* nevű komisszár, továbbá *Szverenyák Péter* és *Bodó Ferenc* kommunista. Az elhurcoltak közül 8 fő alig töltötte be a 18. életévét: *Kövesdi András*, *Görbe György*, *Kormos Vilmos*, *Virág István*, *Lázár István*, *Dankovics Béla*, *Vincze András* és *Nagy Antal*.

A szolyvai menetből jó néhányan megszöktek, közülük *Tóth Józsefet*, *Vámosi Jenőt*, *Kiss Józsefet* és *Ják Miklóst* később elfogták és visszavitték Szolyvára; egy másik szökevényt, *Fülöp Györgyöt* apja szénapadlásán lötték agyon az NKVD tisztjei.

A túlélők felmérése szerint 55 római katolikus és református felekezetű magyart hurcoltak el 1944. november 19-én Szolyvára (D–23614 sz. kódolt tábor). 1945–1949-ben 42 fő hazatért, 13 fő meghalta a szolyvai, a szambori és más lágerekben.

A magyar hadseregben harcoló katonák közül 8 fő esett el. A település II. világháborús, eddig ismert vesztesége 28 fő.

Előkerült a farkasfalviak névsora is: 1945. július 1-én összeállított helyhatósági (Farkasfalvai Községi Népbizottság, elnök Ivan Ivanovics Derkacs) lista alapján 51 polgár (1896–1926) tartózkodott lágerekben. 13 fő bevonult a magyar hadseregbe, 38 katonaköteles férfit (1907–1923) civilként internáltak Szolyvára. A Szolyvára hurcoltak közül 27-en szerencsésen hazatértek, 11-en meghaltak a különböző lágerekben. A magyar hadseregben harcoló katonák közül ketten a frontharcokban estek. A település II. világháborús, eddig ismert vesztesége 13 fő.

Mindkét település az adatgyűjtésben közreműködött *Papp Andrásné Toldi Katalin*, *id. Dupka György*, *Dupka Mihály* és *id. Páva István*.

1996-ban a falu központjában közös emlékművet állítottak a sztálinizmus és a II. világháború tiszabökényi és farkasfalvai áldozatai tiszteletére. A *Hadady Csaba* építésmérnök által tervezett emlékmű elkészítésének teljes költségét *iff. Dupka György* vállalta magára. A földterületet a községi tanács (polgármester: *Homoki Erzsébet*) biztosította. Későbbiekben mögötte épült fel a tiszabökényi római katolikus templom. Így a templom területén, az emlékmű körül emlékpark létesült.

A II. világháború bökényi és farkasfalvi hősi halottainak és áldozatainak emlékműve

Fotó: Fuchs Andrea

Tiszafarkasfalva	Tiszabökény
<p>Mártírok:</p> <p><i>Dankovics András</i> <i>Dankovics József</i> (1903) <i>Danku Elek</i> <i>Danku Elek</i> (1928) <i>Deszkovics András</i> (1921) <i>Fülöp János</i> (1911) <i>Gajdos Sándor</i> (1907) <i>Kotobé András</i> (1922) <i>Kovács Béla</i> (1911) <i>Molnár Pál</i> (1907) <i>Papp Elek</i> (1917) <i>Dóka Sándor</i> (1922)</p>	<p>Mártírok:</p> <p>Árgyilán György (1911 – Donyec, 1944) <i>Balogh András</i> (1924 – Donyec, 1944) <i>Berezovszky János</i> (1915 – OF, Kotarszk, 1944.XI.) <i>Borsos József</i> (1910 – Donyec, 1944), <i>Cigus János</i> (1912 – tábor, 194. november) <i>Dudics István</i> (1905 – OF, Kotarszk, 1944, XI.) <i>Illés Miklós</i> (1907 – Donyec, 1944) <i>Illés Zsigmond</i> (1915 – Donyec, 1944) <i>Mándi István</i> (1910 – Donyec, 1944) <i>Sárga Zsigmond</i> (1916 – OF, Kotarszk, 1944. november) <i>Szabó József</i> (1910 – OF, tábor, 1944.XI.) <i>Váradi Mihály</i> (1906 – OF, Kotarszk, 1944. XI.) <i>Virág István</i> (1926 – OF, Kotarszk, 1944. XI.)</p>
<p>Elesett honvédek:</p> <p><i>Csoma Antal Sándoré</i> (1922–1943) <i>Csoma Kálmán Sándoré</i> (1926–1944)</p>	<p>Elesett honvédek:</p> <p><i>Berezovszky Miklós</i> (1913/14?–1943) <i>Bocskor Dezső</i> (1909–1943) <i>Borsos János</i> (1911–1944. 06.08.) <i>Dupka András</i> (1921–1944) <i>Erdélyi József</i> (1902–tábor, 1944) <i>Huta László</i> (1919–1943) <i>Petruska László</i> (1910–1943) <i>Ilosvai János</i> (1919–1943)</p>

**A „malenkij robtra elhurcolt
bökönyi Fóris Kálmán (1925.08.19.) kálváriája**
(Olvasmány)

„Lovakat kedvelő édesapja és szorgalmas családja 60 holdon gazdálkodott, elviselve a Trianon utáni cseh függőséget, amely alól 1938-ban felszabadultak.

Bár ez elviselhetőbb volt, mint az oroszok 1944. október 25-i bejövetele, akik nemcsak a lovat, jószágot rabolták el, még a biciklit is elvitték. November 18-án – 3 napos munkára hivatkozva – összetereletek 18 és 55 év közötti 110 falubelit, és hozzácsapták a menetbe sorakoztatott, 12 helységből begyűjtött kb. 1000 közé, akiket Beregszászon és Munkácson át a szolyvai határőr laktanyába hajtottak.

A felrobbantott Latorca-hídnál néhányan szökni próbáltak, de elkapták őket. Sárgaság, éhség pusztította az embereket. Falunként külön, 3 betonistállóban helyezték el a 3 hektáros területet művelőket. Fáztak őszi ruhájukban, és a hálóbelyük is csak csupasz beton, se szalma, se lópokróc. Bár a felét elvették a családok utánuk hozott ennivalóinak, a lágerben kapottaktól éhen haltak volna, ha az otthoniak nem segítenek rajtuk. Mondani sem lehetett, így hamar eltetvesedtek, s a csipések tovább adták a flekktífuszt. A fertőzötteket 3 nap alatt elvitte a 41 fokos láz, még a fiatalok is meghaltak. A lecsorgó hegyi patak az elrohadó tetemeiktől fertőzött vizet sodort magával. Emlék-mű épült azóta a szolyvai hegyoldalban a gödörbe temetettek tiszteletére.

A Kárpátaljáról elhurcolt falusiakat vagonokban szállították a Szovjetunióba. A Kölcsey rokonságból 7 évre Szibériába, testvére 6 évre Taskentbe került. Remélték, hogy ők, közelebről talán hamarabb hazakerülnek. 1945. február 5-én számolták fel a 750 fős légert. Elindulásuk után Munkácson még volt egy kis élelmük, de Ungvár, Mezőlaborc után, keresztül Lengyelországon, 7 napig nem ettek. Csak egyszer kaptak egy kis szárított fekete kenyeret, s naponta 3 gerezdet a zsebükből maradt fokhagymából. Gyalog vergődtek tovább kemény télben, magas hóban.

Egy iskolai szálláson 10-15 ember elbújt a kéményben, hogy megszökjön. Begyűjtottak, így elégtek, csak hárman maradtak életben, ezeknek pucéran kellett rohanniuk. Egy lengyel kukoricás szekérről szereztek fejenként 1 csövet, hogy éhen ne haljanak.

Kora délután értek az egykori szanoki német hadifogolytáborba, most oroszok őrizték, pusztították itt a németeket. Az örök elvették a magyaroktól a maradék takarókat, s eladták pálinkáért. 15 éves komszomolisták kísérték a transzportot, ütötték, verték őket. Csak akik középen mentek, azoknak jutott kevesebb az erőszakból. A parancsnok megfenyegette őket: sehol nem mondhatják el, mi történt velük, hol jártak.

A 120x10 méteres 25 barakkban két sor dupla fekvőhelyes priccs volt gömbfa padozattal. Télen négy téglakályha melegített, amely a közel lévőket égette, távolabb meg majd megfagytak. Itt lefűrdették őket, aztán márciustól augusztusig 15 000 embert elszállítottak Szibériába. A németeket a frontról vitték ki. Nagyon sok beteg volt. Unokatestvére a kórházban dolgozott szanitécként. Mesélte, hogy a 15 nemzet fiaiból naponta 80, de néha 150 ember is meghalt. Matuz András falubelije álmában lecsúszott az ágyról, azt hitték nem él, behúzták a halottas házba. Mikor felébredt, sikerült kimásznia, s megmenekült.

A foglyok közül 40 fő dolgozott a vagonok WC lyukainak készítésén. Köztük a cseh partizán ezredes, és 15 román katona a „győzedelmes seregből”, mert azokat is közéjük csapták, amikor vizet inni mentek az állomásra. Alagutat vájtak a szökéshez, de elkapták őket a búzatáblában, és 2 óránként módszeresen verték. A 7 bökényi magyar szerencsésére a benti lágerparancsnok, egy jólelkű falubeli zászlós, a szomszéd zsidó suszter Zoli fia segített rajtuk. Ő kereskedelmi technikumot végzett, 1941-ben fogságba esett, Moszkvában kiképezték lágerparancsnoknak.

1945. augusztus 15-én ötösével sorakoztattak 700 embert. Ez lett volna az utolsó menet. Előttük 3 sorral abbahagyták a számolást, s ők ottmaradtak a lágerben. Naponta 3 órakor volt az ébresztő, s 1 órán át számolták őket, sokszor előlről kezdve. 9 -kor a dróttal a nyakukba akasztott 7 decis konzervdobozokkal csörömpölve jutottak a 700 literes üstökhöz. Az 1000 ember 5 kg sózott halat és 2-3 köteg szárított csalánt kapott. Később a konyhából sajkákban kaptak ennivalót. A 20 dkg kenyeret Járóka Sándor – a híres cigányprimás – osztotta. Mikor 1963-ban átjött Magyarországra a nagybátyjához Budapestre, a 15 hasonló nevű primás közül az Opera étteremben találta meg, s boldogan borultak egymás nyakába.

Mikor a lágert felszámolták, nézte a felső épület bezárt kapuját, s egy tiszt pisztolyához nyúlva kiáltotta: „Sztój!” (Állj!) Letérdepelt eléje, ezért elengedte. A szeptemberi felszámolásig még sokan meghaltak, ők Sztárij Szamborba kerültek. Jobb volt az élelmezés, mert a nyugatról szállított keskeny vágányokról átvitték a fát, ennivalót a széles vágányra.

A nyári melegben 200 literes benzines hordóban főzték a teát. Tisztálkodásukra jellemző, hogy 4 ingét 14 hónap alatt kétszer tudta kimosni. A Ferenc József laktanya 4 emelete közül csak kettőt lehetett használni. A vagonokból cukrot pakoltattak az oroszok, s 1 zsákkal ők is ehetek belőle. A nadrágjukba tömve próbáltak még beszejzolni belőle. A szanitécek gőzzel fertőtlenítették a ruhákat. A tetvek újraéledtek, mikor visszavették magukra. Tricatkában 150 fő a falutól 6 km-re erdőt vágott a nagy sárban, de 1 hétig 1 fa sem dőlt le, ezért verték őket, hogy nem tudnak szállítani a fűrésztelepre. Jött három fejszés lengyel, s minden ment mint a karikacsapás. Dorongfákon aludtak a kastély istállóban november közepéig. Fatalpú bakancsban, véres, átlótt orosz katonaköpenyben sorakozott a hazatéréshez. Otthon a kemencében megölték a tetveket, és ebből lett a télikabátja. A kárpátaljaiak Péterfalván éjszakáztak, a piacon koldultak, mert enni nem kaptak, de Ungváron már várták őket a magyarok, Tiszaújlakra kerültek. A folyón átkelve a 6 km-re lévő kommandatúrára vitték a 15 embert, hogy dokumentumot kapjanak az oroszoktól. De a főnök nem volt ott, s egy disznóólba zárták be őket. Aztán rájuk ripakodott a tatár parancsnok. Senkinek nem szólhatnak egy szót se, hogy éltek. Nyaraltak, azt kell mondaniuk. Másnap a tanács házára (Tiszabökényben) küldték őket, ahol az elvtársak megfenyegették: ha nem azt mondják, hogy kirándultak, visszaviszik őket. Otthon sem lett jobb a civil élet, mert a kuláknak kikiáltottaktól mindent elvettek, még ennivalójukat is. Anyja puliszkával etette a szomszédától kapott lisztből, hogy rendbe jöjjön.

Sírva fakadt, mert állást se kapott. Tanítóképzőbe ment, magánúton tanult, levizgázni azonban nem tudott, mert elvitték kényszermunkára. Bár nem mehetett haza, ő, a sokat szenvedett, bízta a többieket, mikor sokan meghaltak, hogy hazajutnak.

A kulákvilág idején az 1948-as árvíz elöntötte a falut. Egy grúz parancsnok vezetésével kellett helyreállítani a töltést. A háború idején pilótaként bombázta Szatmárnémetit, ismerte a tájat. 7

embert elvittek 3 hónapra egy kertészetbe dolgozni. A felesége hazavitte őket, és mivel becsületesen dolgozott, a mérnök megkedvelte.

Az 1900-as évek végén a Vízépítő Vállalatnál lett főépítésvezető. Megértően bánt 300 beosztottjával, vigyázott rájuk, segített, ahol tudott. Hálás a sorsnak, hogy 88 évet megért, ezt biztos génjeinek is köszönheti, mert a dédnagyapja 100 évesen halt meg.

Fóris Kálmán 1994-től 2000-ig kiváló gondnoka, értékeinek megmentője, presbitériumi tagja a kispesti reformátusoknak. Egyik legrégebbi szeretett barátunk Társaskörünk köztiszteletben álló személyisége, akinek életbölcsségeit mindig szívesen hallgatjuk.”

Forrás: 2012. XI. 15-én feljegyezte a Társaskörben Gaál Károlyné Varju Vilma <https://mek.oszk.hu/15900/15900/15900.pdf>

*Kossuth hadnagyának leszármazottja, Fóris Kálmán társaságában.
GULAG-konferencia (Budapesten, 2016. április 22.),
a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társasága*

19. téma. Az erőszakos szovjetizálás évei

A község közigazgatását a kommunista párt által lekáderezett delegáltjaiból szervezett Népbizottság látta el, elnök **Szabó István** elnök és **Virág József** titkárhelyettes vezetésével. A helyi pártsejtet **Bodó Ferenc** kommunista irányította, aki számos bökényinek keserítette meg az életét, és hamis vádakkal jutatta őket Gulág-rabságba. 1945-ben megalakult a Földigénylő Bizottság is. A földreform alapján a rászorultaknak osztotta ki a Czapári-, a Király-család és más jómódú gazdálkodó, valamint a történelmi egyházak birtokát, ingatlanjait. Értékeiktől is megfosztották őket. Az egyre erőteljesebb szovjet propaganda hatására a megbélyegzett kulákok vagyonát is államosították, aki közül többen amerikások voltak, kínkeservesen összegyűjtött pénzből vásárolták meg a szántóföldeket. Többek között lakóházakat és a gazdasági épületeket

is elkobozták, a majorsági gazdaságokat felszámolták, ahol szovjet állami intézményeket (iskolát, óvodát, klubot, községházat, kolhozirodát stb.) szerveztek.

Bezárták a felekezeti iskolákat, szélnek eresztették az egyházi iskolák tanítóit, hittanokat. Például **Kökörcsényi Pál** (1907–1974) görögkatolikus parókust kegyetlenül meghurcolták, amiért nem akart áttérni az ortodoxiára, ezért 25 évre ítélték; 1956-ban Omszkból tért haza. A görögkatolikus templom falán emléktáblát állítottak tiszteletére.

A malenkij robotra elhurcoltak és a hadifoglyok első csoportjait 1946-ban engedték haza. A szovjet típusú kolhoz megalakulásáig még gazdálkodtak a saját földjeiken, de aztán jött a kollektivizálás, és minden családnak is be kellett lépniük a közös gazdaságba. Tiszabökényben is megalakították a kolhozt, azonban csak tengődött, a tagsága jóformán éhbérért dolgozott. Az életszínvonal jelentősen csökkent. A politikai vezetés az ellenálló, kolhozellenes gazdákkal kegyetlenül leszámolt. A vezető értelmiségieket koncepciók perbe fogták.

1949–1953 között **Dupka Istvánt** (1915), **Erdélyi Józsefet** (1901–1955), **Huszt Györgyöt** (1908), **Huszt Miklóst** (1917), **Kapa Istvánt** (1909), **Kapincu Jenőt** (1921), **Toldi Gábort** (1893) szovjetellenes agitációért 10-től 25 évig terjedő szabadságvesztésre ítélték. A szibériai lágerekben raboskodtak. Közülük **Erdélyi József** nem tért haza, egyik Gulág-tábor temetőjében nyugszik. A többiek 1955-ben amnesztiával szabadultak, 1991–92-ben rehabilitálták őket.

Az Ugocsa vidéki Nagyszőlősi járáshoz tartozó települések II. világháborús, eddig ismert veszteségeit tükröző alábbi térképrészlet szerint a sztálinizmusban a népiirtással felérő megtorlás zajlott le az erőszakos szovjetizálás idején.

Fotó: Fuchs Andrea

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- Mit jelent a „malenkij robot” kifejezés?

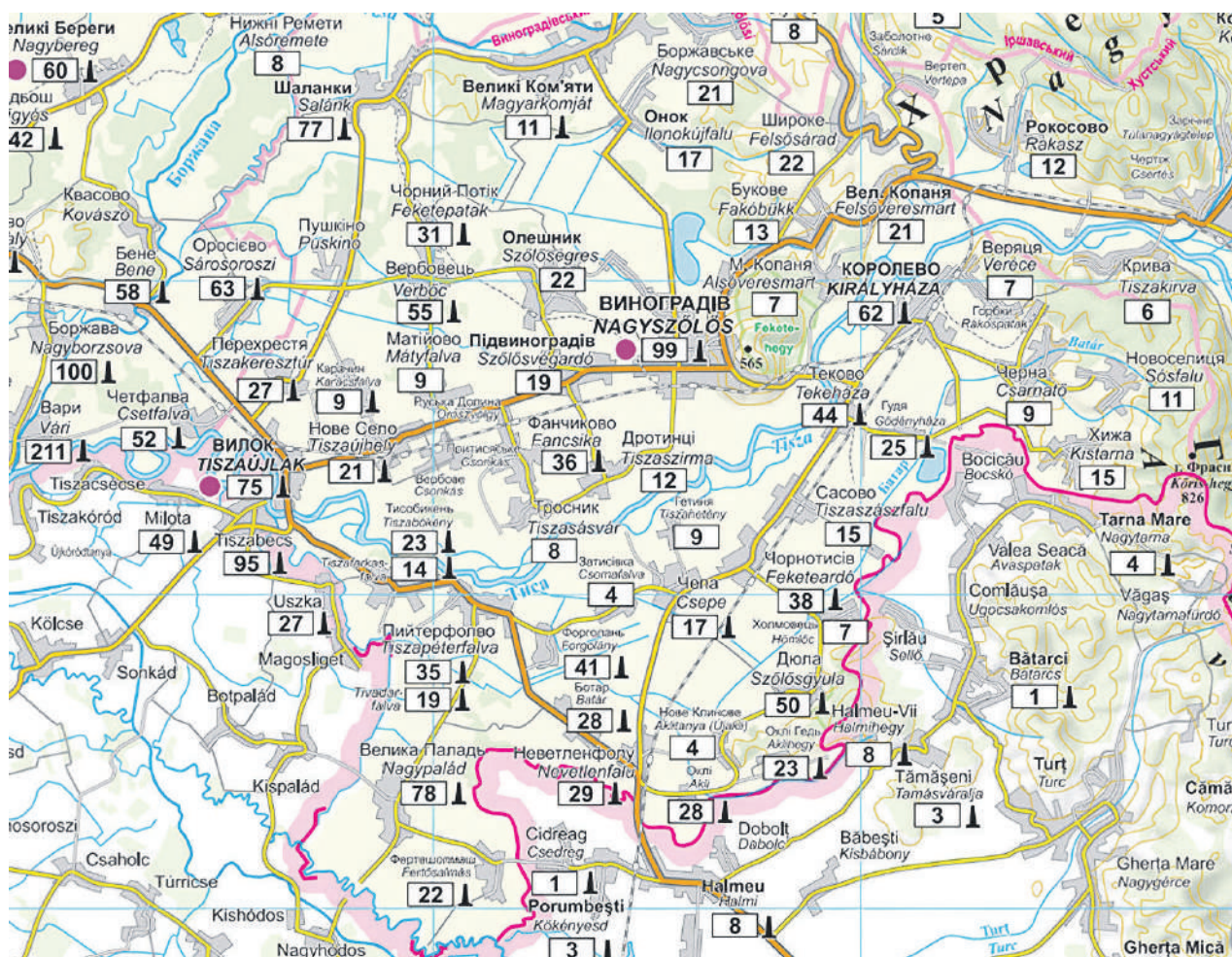

Térképrészlet. Kárpátalja szovjet terrorjának emléktérképe.

Összeállította: Dupka György-Kovács Sándor, 2020.

Forrás: <https://szolyvaipark.org/terkepek/>

20. téma. A legendás Határőr Agrárcég Kolhoz tündöklése és bukása

A csőd szélére sodródott bökényi és pétefalvi kolhoz az 50-es évek végén *Határőr Kolhoz* néven (ukránul *Prikordonnik*, oroszul *Pogranycsnyik*) egy gazdaságba egyesítették, amelynek központja Tiszapéterfalva lett.

Az összevont, gyengén teljesítő gazdaság élére 1961-ben a tivadarfalvai születésű *Bíró Andor* (1929–1918) korábbi történelemtanárt, iskolaigazgatót nevezték ki, aki ezt megelőzően 1959–1961 között a nevetlenfalui *Komszomolec Kolhoz*t vezette. A 32 éves ambiciózus fiatalember 1961-től 1993-ig, nyugdíjba vonulásáig a Határőr kolhoz, majd 1988-tól a nevet váltó *Határőr*

Agrárcég-Kolhoz elnöke volt, a több mint három évtizedes vezetői tevékenysége egyedinek számító sikertörténet.

Az irányítása alatt álló gazdaságban az elsők között vezették be a pénzfizetést (1965-ben), és a Szovjetunióban korábban elképzelhetetlennek tartott „családi vállalkozást”, azaz a tiltott magántulajdont idéző „feles gazdálkodást”, forradalmasítva ezzel előbb a dohánytermesztést, majd további mezőgazdasági ágazatokat.

A vidék mezőgazdasági termelékenységére korábban jellemző hektáronkénti alig 20 mázsányi őszi termés hozam az 1980-as években már meghaladta a hektáronkénti 70 mázsát, az össztermelés pedig 1989-ben 106 mázsa volt.

Meggyőződéssel vallotta a mezőgazdasági termelés szövetkezeti, nagyüzemi előnyeit, ugyanakkor kritizálta a szovjet parancsuralmi-adminisztratív rendszer sajátosságait, a felülről kényszerített utasításokat.

Az 1970-es évektől az úgyszintén országosan zászlóshajónak számító helyi ipari termelés bevezetésével megoldották a mezőgazdaságra jellemző időszakos (évszakoktól függő) foglalkoztatási problémákat: együttműködési szerződést kötöttek a Lvivi Mikroműszergyárral, fényképezőgép-alkatrészeket gyártottak a Kijevi Arzenal Gyárnak, a Zagorszki Optikai Gyárnak, horgász kellékeket gyártottak egy bakui alapanyagokat felhasználó kijevi gyárnak.

Később a Magyar Optikai Művek számára készítettek lencsákat, majd az 1980-as években, a 600 ezer dolláros beruházással megjelenő svéd IKEA cégnek gyártottak különböző lakás-felszerelési tárgyakat. Szoros együttműködést folytattak a Gödöllői Állatforgalmi Vállalattal, és más magyarországi, valamint csehszlovákiai magyar mezőgazdasági üzemmel. A nemzetközi együttműködésben rejlő további lehetőségek elősegítése érdekében szorgalmazták Kárpátalja különleges gazdasági övezetté nyilvánítását.

Az általa közel 33 éven át irányított tiszapéterfalvai gazdaságban új munkahelyek megteremtésével megelőzték a lakosság elvándorlását, megőrizték az anyanyelvet, a nemzeti jellemet és szellemet, a nemzeti gyökereket és identitástudatot. Az életkörülmények javítása eredményeként a helyi magyarság száma folyamatosan növekedett (a gazdaság falvaiban élő lakosság például az 1976-1981-es években 550 fővel bővült (17-30. évesek), ami 67,5 százalékos demográfiai növekedést jelentett.)

Az 1990. január 1-i állapot szerint a gazdaság községeiben 8 082 ember lakott. A 7 545 főnyi tagság közül 1 200 fő ekkor már az ipari üzemekben dolgozott. Az 1980-as évek elején a havi átlagkereset meghaladta a 200 rubelt, és számos kedvezményben részesültek: a nyugdíjkorhatár elérésekor 25-től 50 rubelig terjedő pótlékot kaptak, a kolhozba belépő fiataloknak, a kötelező katonai szolgálatból hazatérőknek, valamint a fiatal házasoknak 100-100 rubel egyösszegű támogatást fizettek.

Nagy hangsúlyt fektetettek az oktatásra és szakemberképzésre: 1993-ban a gazdaság ösztöndíjasaként végzett 43 egyetemi és főiskolai, valamint 100 szakközépiskolai diplomás szakembert alkalmaztak.

Bár az újítások nemegyszer ütköztek a járási és a területi vezetők ellenállásába, felhasználták az állattenyésztésben és földművelésben alkalmazható legújabb tudományos módszereket, és ennek köszönhetően kiemelkedő termelési eredményeket értek el.

*Göncz Árpád köztársasági elnök látogatása Tiszapéterfalván,
1990 szeptembere*

Forrás: <https://hu.wikipedia.org>

1989-ben pénzforgalmuk 19 millió 487 ezer rubelt tett ki, ezen belül a tiszta jövedelem 3 millió 636 ezer rubel volt, a jövedelmezőségi mutató elérte a 22,8 százalékot. Az egész pénzforgalomból 1989-ben 10 millió 149 ezer rubelt a gazdaság további fejlesztésére, valamint a falvak szociális-kulturális építésére fordítottak. 6 millió 844 ezer rubelt pedig a kolhoztagoknak fizettek ki díjazásként (az 1989. évi hivatalos árfolyam szerint 1 USD = 0,606 rubel).

Tiszapéterfalvai Képtár

Fotó: Fuchs Andrea

Bíró Andor gyakran hangoztatta, hogy a nép körében rengeteg a különféle tehetség, akiknek meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy érvényesülni tudjanak, ezért jelentős pénzeszközöket fordítottak a gazdasághoz tartozó falvak szociális és kulturális infrastruktúrájára: 1989-ig összesen 6 millió 240 ezer rubelt költöttek öt művelődési otthon, egy sportkomplexum, egy múzeum és egy képtár létesítésére.

A 124 tagú tiszapéterfalvai Tisza Dal- és Táncegyüttes más intézményekből meghívott kiváló szakembereknek köszönhetően kiemelkedő sikereket ért el: vezetője **Pál Lajos**, koreográfusok **Kustán Péter**, az USZSZK érdemes művésze és **Patkó Zoltán**, karmester **Jancsó Katalin**.

Az 1980-as években épített tiszapéterfalvai sportkomplexum keretében ifjúsági sportiskola működött, amelyben – 21 csoportban, szakképzett edzők irányításával – összesen 420 fiatal sportolt versenyszerűen. Hagyományosak voltak a könnyűatlétikai, asztalitenisz, röplabda, foci, céllövészet és további sportágakban megrendezett versenyek.

A megyében elsőként létesítettek lovassport szakosztályt: hátslovakat vásároltak és országos, valamint nemzetközi tornákon szereplő tapasztalt edzőket szerződtetett a gyerekek oktatására.

A gazdasághoz tartozó községekben három labdarúgócsapat volt, közülük a péterfalvai területi bajnokságot nyert, és sikeresen szerepelt nemzetközi viadalokon is (1989-ben például öt ország labdarúgócsapata részvételével rendeztek tornát Tiszapéterfalván, majd a győztes péterfalvai csapat ugyanebben az esztendőben vendégszerepelt Berlinben.

A női gyephoki csapatuk többször nyert első helyet a köztársasági bajnokságban.

A gazdaság több településére bevezették a földgázt, 8 kilométernyi csatornahálózatot és központi szennyvíztisztítót építettek.

Sokat tett a kárpátaljai magyarság múltjának megőrzéséért. Mintegy két évig húzódó kitaró munkájának köszönhetően került vissza eredeti helyére a kuruc szabadságharc jelképe, Tiszabökény és Tiszaújlak határában, a Határőr Kolhoz Agrárcég földterületén 1989. július 16-án felavatott *Turulmadaras emlékmű*, amelynek költségeit teljes egészében magára vállalta a Bíró Andor által vezetett mezőgazdasági nagyüzem.

A kuruc szabadságharc első győztes csatája és az 1703. július 14-16-ai tiszai átkelés emlékére épített emlékmű központi felirata a kurucok elhíresült jelmondata: „CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE”, és építői csupán a hátoldalán, a történelmi hűség kedvéért tüntettek fel, hogy „Helyreállította 1989-ben a Határőr Kolhoz”.

Bíró Andor elvülhetetlen érdemeiért megkapta a legmagasabb szovjet állami kitüntetéseket, mint magyar származású politikus 1963-tól 1990-ig, 27 éven (6 cikluson) át az Ukrán Legfelsőbb Tanács képviselője. Többek között életművéért a Magyarok Kijevi Egyesülete a kárpátaljai magyarság identitástudatának megőrzéséért legtöbbet tevő személyek számára alapított

A 124 tagú tiszapéterfalvai Tisza Dal- és Táncegyüttes egyik plakátja

Forrás:

<https://hu.wikipedia.org>

Etelköz Díjat elsőként Bíró Andornak adományozta. Öt magyar tannyelvű iskola építéséért megkapta a Szovjetunió kiváló közoktatási dolgozója címet.

Neve elválaszthatatlan Péterfalvától és a Határőr Agrárcég-Kolhozról, amely Kárpátalja legerősebb, legtehetősebb mezőgazdasági nagyüzemévé fejlődött, országos és nemzetközi elismerésre tett szert. Az egykoron szegénysorban élő Ugocsa megyei és Szatmár megyei települések (Tiszabökény, Tiszafarkasfalva, Tiszapéterfalva, Tivadarfalva, Forgolány, Nagypalád és Fertősalmás) mintegy nyolcezer magyar nemzetiségű lakosával az országra és korra jellemző élet színvonal fölött élt és Kárpátalja egyetlen magyar honismereti és néprajzi múzeumával, Ukrajna egyetlen faluban létesített képtárával, amely ismert XX. századi kárpátaljai és magyarországi festők alkotásainak ad otthont, önerőből épített öt iskolával és négy óvodával, ugyanennyi művelődési házzal, 124 tagú Tisza Dal- és Táncegyüttessel, hét ipari üzemmel, sportkomplexummal, vidámparkkal, zene- és művészeti iskolákkal, valamint sok mással lett gazdagabb.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK:

- *Nézz utána, milyen dal- és táncegyüttesek, népdalkörök, hagyományőrző csoportok működnek a környéken?*

- *Milyen növényeket termesztenek ma a vidéken? Mennyire jellemző, hogy a családok kiegészítő jevedelemforrása a növénytermesztés?*
